

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae

IV. évfolyam

SZEGED • 2023

ANDÓ EDIT	HORVÁTH KATA ZSUZSANNA
ARACSI VIVIEN	KÁLMÁN FELÍCIA
BARZÓ LILLA ANDREA	KELEMEN BÁLINT CSABA
BEKE MIKLÓS	LASKAI FANNI
BENSE DÁNIEL	LAUER VIKTÓRIA
BIRÓ ROLAND	LÁZÁR SZABOLCS ISTVÁN
BUDEA CINTIA	MAGONY GELLÉRT
CSERNUS-LUKÁCS SZILVESZTER	MAJZIK VIVIEN
CSIBY FRUZZSINA	PINCÉSI BOGLÁRKA
GRUND FÉLIX	VARGA BENEDEK
GYURIK ZITA	

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae

IV. évfolyam

SZEGED
2023

Redigunt

TAMÁS ANTAL, ZSUZSANNA JUHÁSZ, KRISZTINA RÚZS MOLNÁR,
ZSOLT SZOMORA, NORBERT VARGA

Collegium scientiae actorum:

ATTILA BADÓ, MÁRTA DEZSŐ, ZSUZSANNA FEJES, KLÁRA GELLÉN,
ATTILA HARMATHY, JÓZSEF LICHTENSTEIN, BARNA MEZEY,
GÁBOR ROKOLYA, ARNDT SINN, BÉLA SZABÓ, ISTVÁN SZABÓ,
GERHARD THÜR

Redigit:

MÁRIA HOMOKI-NAGY

Nota

FORVM Szeged

Szerkesztőbizottság:

ANTAL TAMÁS, JUHÁSZ ZSUZSANNA, RÚZS MOLNÁR KRISZTINA,
SZOMORA ZSOLT, VARGA NORBERT

A folyóirat tudományos testülete:

BADÓ ATTILA, DEZSŐ MÁRTA, FEJES ZSUZSANNA, GELLÉN KLÁRA,
HARMATHY ATTILA, LICHTENSTEIN JÓZSEF, MEZEY BARNA,
ROKOLYA GÁBOR, SINN ARNDT, SZABÓ BÉLA, SZABÓ ISTVÁN,
THÜR GERHARD

Szerkesztő:

PÉTERVÁRI MÁTÉ

Főszerkesztő:

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Műszaki szerkesztő:

Kovács Ildikó

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi
Kar kiadása Felelős kiadó: GÖRÖG MÁRTA dékán

Nyomdai munkálatok:

Innovariant Nyomdaipari Kft. Szeged

Kiadványunk rövidítése:

FORVM Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Universitatis Szegediensis
ISSN 2560-2802 Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae

TARTALOM

Előszó	7
A 2023. évi 36. OTDK SZTE-ÁJTK által nevezett helyezettjei	9
ANDÓ EDIT	
A „bosszúpornográfia” megítélése a büntető anyagi jogban	13
ARACSI VIVIEN	
A pedofil-nyilvántartás preventív hatékonyságának vizsgálata a gyermekpornográfia bűncselekményének fényében	41
BARZÓ LILLA ANDREA	
Utólagos tájékoztatás: az orvosi vizsgálatok/beavatkozások utáni igazmondás magánjogi aspektusai	73
BEKE MIKLÓS	
A gyermekkel való kapcsolattartás elméleti és gyakorlati vetületei, végrehajtásának sajátosságai	101
BENSE DÁNIEL	
A Donyecki és a Luhanszki Népköztársaságok jogállásának változása 2014-től napjainkig	127
BIRÓ ROLAND	
Emberi jogi egyezményekhez fűzött fenntartások	157
BUDEA CINTIA	
Szabad lesz, bíró úr?	181
CSERNUS-LUKÁCS SZILVESZTER	
Három dél-magyarországi szabad királyi város önkormányzati szervezetének változásai a politikai átalakulások korában (1861-1868)	205
CSIBY FRUZSINA	
Politikusok a Facebookon: a 2021-es előválasztási és a 2022-es országgyűlési választási kampány az online térben	231
GRUND FÉLIX	
Az 1875. évi szegedi országgyűlési választások a központi választmány iratai alapján	263

GYURIK ZITA A bűncselekmény elkövetésére irányuló szándék kinyilvánításának büntetőjogi értékelése.	285
HORVÁTH KATA ZSUZSANNA Pecuniam credere	315
KÁLMÁN FELÍCIA A húspótlás „divatos” kérdéseinek élelmiszerjogi vetületei.	345
KELEMEN BÁLINT CSABA A fiatalkorúak büntetőjogi belátási képességének elméleti és gyakorlati kérdései. ...	375
LASKAI FANNI Az „OnlyFans” kihívásai a büntetőjogi szabályozórendszerben	407
LAUER VIKTÓRIA Már hallottam valahol? – A zenei átdolgozások aktuális kérdései	433
LÁZÁR SZABOLCS ISTVÁN Az Európai Unió normatív hatalmának és az európaizáció vizsgálata a ciprusi válság kapcsán	461
MAGONY GELLÉRT Állam és metaverzum	493
MAJZIK VIVIEN Szeged lesz, és szebb lesz, mint volt.	525
PINCÉSI BOGLÁRKA A hálapénzzel kapcsolatos magatartások jogellenességi szempontú vizsgálata.	547
VARGA BENEDEK Az árdrágító visszaélésekről szóló 1916: IX. tc. dogmatikai elemzése a Budapesti Királyi Törvényszék gyakorlata alapján (1916-1918)	577

VARGA BENEDEK*

Az árdrágító visszaélésekről szóló 1916: IX. tc. dogmatikai elemzése a Budapesti Királyi Törvényszék gyakorlata alapján (1916-1918)**

I. Bevezetés

Amikor a jogalkotó egy magatartást büntetendővé nyilvánít, akkor annak társadalomra való veszélyességét értékeli. Az objektív társadalomra veszélyesség jelenti az iránytűt akkor is, ha megszünteti egy magatartás bűncselekménykénti értékelését.¹ A jogalkotó olyan csekélynek vélte az árdrágító visszaélésekben rejlő veszélyességi faktort 2012-ben az akkori társadalmi-gazdasági viszonyok között, hogy az új Btk. kodifikálásával dekriminalizálta azt.² Ezt vette mérceként a törvényhozó akkor is, mikor 1916-ban, az élelmiszerhiány miatti elkeseredettség és annak következtében megjelenő visszaélések miatt egyre nyugtalanabbá váló közhangulat légkörében megalkotta az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX. törvénycikket (továbbiakban Áv.), megnyitva ezzel az utat a modern értelemben vett gazdasági bűncselekmények fejlődése előtt. A jogalkotó a háborús viszonyokhoz alkalmazkodott az Áv. megalkotásával 1916-ban, azonban egy olyan tényállást hozott létre, amely nem csak a háborút élte túl, de az egész 20. századot is. Mint említettem, hatályos jogunkban az árdrágítás már nem bűncselekmény, csak szabálysértési alakzata létezik. Azonban a COVID-19 világjárvány okozta gazdasági visszaesés, valamint az annak nyomán megjelenő kereslettúlsúlyból adódó áremelkedéssel és az azt kompenzálni hivatott hatósági árszabályozással összefüggésben a kurrens büntetőjogi irodalomban megjelent az árdrágítás

* IV. évfolyam, jogász szak, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, témavezetők: Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária, egyetemi tanár; Dr. habil. Varga Norbert, egyetemi docens.

** Jelen pályamunka a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-2 – SZTE – 14 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával és az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával a K 138618 kódszámú „A magánjog fejlődése a két világháború között” kutatócsoport keretei között valósult meg.

¹ FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 81. p.

² GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: *A spanyolnátha, a koronavírus és a büntetőjog.* Büntetőjogi Szemle 2020/1. 62. p.

rekriminalizációjának gondolata,³ ami különös aktualitást ad a témának. Dolgozatom célja egy jelenkori jogtörténeti téma feldolgozása, mely alatt *Stipta István* álláspontja szerint olyan kutatási témát értünk, amelynek az aktualitás mellett hosszú időre visszatekintő történeti gyökerei vannak.⁴

Kutatásom során elsőként arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen gazdasági, politikai körülmények vezettek az Áv. megalkotásáig, illetve a kriminalizációval elérni kívánt jogalkotói célt azonosítottam be. Kutatásom ezen szakasza források tekintetében több pilléren nyugszik: képviselőházi – és főrendiházi naplók, mint primer forrásokon, szekunder irodalom tekintetében pedig köztörténeti és gazdaságtörténeti írásokon, így főként *Heller Farkas*, *Kaposi Zoltán*, *Kovács György*, *Romsics Ignác* munkáin. A következő szakaszban az árdrágítás rendszerbeli helyét azonosítottam be a védett jogi tárgy behatóbb vizsgálata alapján, majd az egyes tényállási elemeket vizsgáltam elsőként a 20. századi büntetőjogi irodalom többek között *Angyal Pál*, *Finkey Ferenc*, *Isaák Gyula*, *Tarnai János*, *Vadász Béla* művei nyomán. Az árdrágító visszaélések egyes tényállási elemei azonban (pl.: hivatásszerűség) az Áv. hatálybalépését megelőzően nem léteztek a büntetőjog területén, így a kereskedelmi jogi irodalom (pl. *Kuncz Ödön* és *Nagy Ferenc* munkái) áttekintésére is szükség volt. Kutatásom utolsó szakaszában Budapest Főváros Levéltárában (továbbiakban: BFL) a Budapesti Királyi Törvényszék (VII. 5. c. törzsszám) 1916 és 1918 közötti ítéleteinek szisztematikus feldolgozását végeztem el. Kutatásom időbeli lehatárolásának indoka az, hogy az első világháborús joggyakorlatot kívántam feltérképezni. Emellett 1919-től kezdve már néptörvényben került sor az árdrágító visszaélések szabályozására, amely részben megváltoztatta a tényállásokat. Azon tényállási elemek kapcsán, melyek esetében eltérő törvényszéki ítéletek születtek, megvizsgáltam a Budapesti Királyi Ítéltábla vonatkozó rendelkezéseit is a megfelelő dogmatikai elemzés érdekében. Ez összesen 33 db bírósági határozat teljeskörű feldolgozását jelentette. A joggyakorlat elemzése során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy azon tényállási elemek vonatkozásában, melyek 1916-ig ismeretlenek voltak a büntetőjogban, kimutatható-e a normaszöveg teleologikus értelmezése, figyelembe vette-e a judikatúra a kriminalizációval elérni kívánt célkitűzéseket.

II. Az Áv. megalkotásához vezető történelmi körülmények

Az árdrágítás kriminalizálásával elérni kívánt jogalkotói cél beazonosításához és megértéséhez elengedhetetlen az első világháború gazdaságra gyakorolt hatásainak vizsgálata. A téma szempontjából leginkább a mezőgazdasági ágazatban bekövetkezett visszaesésnek van jelentősége. A világháború kitörését követően a folyamatos besorozások révén a mezőgazdaság fokozatosan vesztett a munkaerejéből ennek következtében pedig munkaerőhiány alakult ki az ágazatban. A kormányzat a hadifoglyok és a nők munkába állításával igyekezett ezen segíteni, azonban ez csak tüneti kezelés volt, véglegesen nem oldotta meg a problémát, ami a termelékenység permanens csökkenéséhez

³ AMBRUS ISTVÁN: *A COVID-19 és büntetőjog. Az emberi egészség, a köznyugalom és más jogtárgyak védelme járvány idején*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021. 26.; GÁL 2020/a. 62-64. pp.; GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: *Egy elfeledett bűncselekmény társadalomra való veszélyességének felélése 2020-ban*. In: Madai Sándor – Palagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020. 191-197. pp.

⁴ STIPTA ISTVÁN: *A jelenkori jogtörténet-tudomány*. Jogtörténeti Szemle 2016/3. 39. p.

vezetett.⁵ Ez a tendencia megfigyelhető volt ugyan a nyugat-európai országokban is, viszont ezek az államok a gyarmati területeikről képesek voltak pótolni az agrártermelők besorozása okozta termelés kiesést, míg Magyarország nem tudta ugyanezt megtenni.⁶ A munkaerő-kivonás következtében a mezőgazdasági terméseredmények drasztikus csökkenése következett be,⁷ a közszükségleti cikkek tekintetében hiány mutatkozott.

A közszükségleti cikkek hiánya lépésre késztette a kormányzatot, mely először a városi lakosság élelmiszer-fogyasztásának korlátozásával igyekezett megfékezni az áruhiányt. Először a lisztre vezettek be jegyrendszert, majd 1915 júliusában heti két hústalan napot rendeltek el, decemberben pedig kiterjesztették a jegyrendszert a kenyérre is. A jegyrendszer azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, az élelmiszerhiány következtében virágzott a feketekereskedelem.⁸ A helyzetet csupán rontottak az 1916-ban bevezetett rekvizitációs, melyek a mezőgazdasági termények és állatok meghatározott áron való kényszerbeszolgáltatását jelentették.⁹ A társadalom nem minden tagját érintette azonban érzékenyen a gazdasági visszaesés. Romsics Ignác is rámutat arra, hogy voltak olyan csoportok, akik a háborús konjunktúrát kihasználva tettek szert nyereségre oly módon, hogy a rekvizitációs elől elrejtették és felhalmozták a különféle élelmiszereket, majd 1917-1918-ban a feketepiacon irreálisan magas összegért értékesítették azokat.¹⁰ A mesterséges árfelhajtás másik eszköze pedig a szintén ekkor megjelenő lánckereskedelem volt. Elmondható, hogy a világháború okozta mezőgazdasági recesszió melegágyává vált az olyan visszaélésszerű magatartásoknak, melyek szankcionálására nem állt rendelkezésre a megfelelő jogszabályi környezet, így egyre sürgetőbbé vált a büntetőjogi szabályozás.

III. A laissez faire válsága és az állami beavatkozás kezdete

A háború okozta gazdasági visszaesés gazdaságpolitikai szemléletváltáshoz vezetett, előtérbe került az állami beavatkozással járó gazdasági modell. Fontos azonban megjegyezni, – mint azt Heller Farkas is kiemeli – hogy a közgazdaságtan már a 19. században is rámutatott a be nem avatkozási elv hiányosságaira, a világháború előtt is megfigyelhető volt a beavatkozás a monopolisztikus jelenségek, nagyvállalatok versenytorzító erejének visszaszorítása okán. A háború így „csak fokozati eltérést hozott magával” az állami beavatkozás terén.¹¹ Ezt az álláspontot erősíti meg ifj. Boér Elek is, aki szerint az 1870-es évektől az irányított gazdaság fokozatos előtörése volt észlelhető.¹²

Hogyan kapcsolódott össze az áruhiány, az áremelkedés és az állami beavatkozás? A közgazdaságtan azon alapvető törvényszerűségéből kell kiindulni, miszerint, ha a kínálat növekszik egy állandósult kereslet mellett akkor az árak csökkennek, ha pedig a kínálat változatlan, de a kereslet emelkedik, akkor az árak növekednek. Az árdrágítás szempontjából

⁵ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó. Budapest, 2004. 106-107. pp.

⁶ KAPOSI ZOLTÁN: *A 20. század gazdaságtörténete*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2004. 15. p.

⁷ KAPOSI ZOLTÁN: *Magyarország gazdaságtörténete 1700-2000*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2002. 263-264. pp.

⁸ GUNST PÉTER: *Magyarország gazdaságtörténete (1914-1989)*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996. 16. p.

⁹ ROMSICS 2004, 106. p.

¹⁰ Uo. 107. p.

¹¹ HELLER FARKAS: *A háború és a közgazdaságtan elmélete*. *Közgazdasági Szemle* 1923/1. 18. p.

¹² BOÉR ELEK: *A verseny és a gazdasági rend*. *Közgazdasági Szemle* 1943/1-2. 601. p.

ez utóbbinak van jelentősége. Mint említettem a mezőgazdasági és egyéb közszükségleti cikkek termelése a vizsgált időszakban visszaszorult, így a kínálat vagy változatlanul maradt mutatott vagy csökkent. E kínálati viszonyok mellett a problémát az jelentette, hogy egyesek mesterségesen hajtották fel a keresletet oly módon, hogy nagy mennyiségű árut felvásároltak, ám azt nem házi szükségleteikre fordították és nem is bocsátották forgalomba, hanem őrizték mindaddig, amíg annak korlátozott mennyisége még érezhetőbbé válik, ami az árak emelkedését eredményezte.¹³ A beavatkozás célja nem volt más, mint annak biztosítása, hogy a kereslet mesterséges fokozásával az árakat ne lehessen önkényesen felhajtani, hiszen az ilyen cselekedet a piacot is megmerevíti. Heller szavaival élve: „[...] annál kevésbé lesz a piac szabályozója a gazdaságnak, hanem e helyett a piac maga lesz a szabályozott, amivel lassankint elveszti igazi értelmét [...]”¹⁴

Milyen szempontok alapján történt az állami beavatkozás? Meszlény Artúr álláspontja szerint a háborús viszonyok keretei között az államnak az elsőrendű szükségletek kielégítéshez fűződő érdeket kellett szem előtt tartania, amely a következő eszközökkel érhető el: ügyletkötési és termelési kényszer bevezetése és az ügyleti jogosultságok tartalmának, például az árak és az áru minőségének kógens jogszabályokkal való rendezése.¹⁵ Az Áv. megalkotásával nemcsak az ügyletkötési szabadságot korlátozta az állam pl. maximális hatósági ár bevezetésével, hanem a forgalom szabályozását szinte teljes egészében saját kezébe is vette azáltal, hogy többek között kriminalizálta a közszükségleti cikkek forgalomból való visszatartását.¹⁶

Hogyan kapcsolódott egymáshoz a büntetőjog és az új gazdaságpolitikai szemlélet? A világháború idején és az azt követő időszakban megjelent az a nézet, hogy az idegen államokhoz való viszonylatban a nemzet gazdasága egy zárt, védelemre szoruló egységet alkot. A hadigazdálkodás éveiben egyre jobban kezdett kikristályosodni, hogy az egyes gazdálkodók magánérdekénél léteznek felsőbbrendű gazdasági érdekek,¹⁷ mint például recesszió idején a közellátás védelme vagy éppen infláció sújtotta helyzetben a valuta értékállóságának biztosítása. Túry Sándor Kornél így fogalmazott ezzel kapcsolatban: „az államnak saját nemzeti gazdálkodása van, amely nemcsak idegen államokhoz való vonatkozásban jelentkezik egység gyanánt, de az állam határain belül is sorsközösségbe olvasztja egybe az ott gazdálkodó alanyokat, s mint ilyen a maga egészében védelemre szoruló jogtárgyat alkot”.¹⁸

IV. Kodifikációtörténet és a kriminalizáció célja

1. Rendeleti szabályozás

Az árdrágító visszaélések szabályozása kezdetben rendeleti szinten történt. Az áralakulásba történő állami beavatkozás első mozzanata a 8682/1914 M. E. sz. rendelet megalkotása

¹³ BALÁS P. ELEMÉR: *Az árdrágító visszaélésekről szóló törvény (1916.: IX. tc.) a gyakorlatban*. Magyar Jogélet. Budapest, 1917. 10-13. pp.

¹⁴ HELLER FARKAS: *Áralakulás és nemzeti jólét*. Közgazdasági Szemle (58)1934. 327. p.

¹⁵ MESZLÉNY ARTÚR: *Kötelmi jogunk és a háború*. Jogtudományi Közlöny 1918/40. 305. p.

¹⁶ FOLTÉNYI RÓBERT: *A gazdasági rend fejlődésének irányzata a háború alatt, különös tekintettel a központokra*. Közgazdasági Szemle (42)1918. 125. p.

¹⁷ TÚRY SÁNDOR KORNÉL: *Gazdasági szemlélet és büntetőjog*. Attila-Nyomda. Budapest, 1941. 11. p.

¹⁸ Uo. 12. p.

volt,¹⁹ amely maximálta a búza és a liszt árát, továbbá a legmagasabb ár megállapítását az újonnan létrehozott ármegállapító bizottságok hatáskörébe utalta.²⁰ A következő lépést az 1915 novemberében kiadott 4207/1915. M. E. sz. rendelet jelentette, amely kihágássá nyilvánította az árdrágító visszaélések különböző eseteit, így az életszükségleti cikkekre megszabott hatósági ár túllépését vagy a később áruuzsorának hívott cselekményt, melynek lényege, hogy az elkövető a hatóság által megszabott legmagasabb ár hiányában – a piaci helyzetre való tekintettel – aránytalanul magas áron hoz forgalomba életszükségleti cikkeket.²¹ A rendelet az 1916. évi IX. tc. hatálybalépését követően is nagy jelentőséggel bírt, ugyanis a törvénnyel ellentétben meghatározta az életszükségleti cikk fogalmát.²² Mint azt majd később részletezem, az életszükségleti cikk fogalma nem azonos az Áv. által használt közszükségleti cikkel, mégis a rendeletben szereplő fogalom jogértelmezési támpontot biztosított a bíróságoknak a törvény hatálybalépését követően.

2. Országgyűlési vita

A törvényjavaslatot Balogh Jenő igazságügyi miniszter terjesztette a Képviselőház elé 1915. november 30-án. Az általános vitában Niamessny Mihály bizottsági előadó felszólalását emelném ki, ugyanis a képviselő tisztázta azokat az elveket, melyek a jogalkotót vezérelték az Áv. megalkotása során. A kiinduló gondolat nem volt más, mint az, hogy a háborús viszonyok között a keresleti-kínálati viszonyokat nem a piac szabályozta, így a mesterséges árfelhajtások révén a közszükségleti cikkekhez való hozzáférés is akadályba ütközött. A törvény elsődleges célja annak biztosítása volt, hogy a közszükségleti cikkek bekerüljenek a kereskedelmi forgalomba, továbbá ne lehessen azokat visszatartani a forgalomtól.²³ Niamessny kiemelte, hogy a javaslat tárgyalásakor még nem álltak rendelkezésre a társadalom gazdasági érdekeit védő jogszabályok. Ezzel kapcsolatban így fogalmazott: „ez az új gazdasági rend, nélküli még azt a büntetőjogi védelmet, amelyet az állam minden erősebb, nagyobb érdeknek, minden erősebb, nagyobb köz- és magánérdeknek a büntetőjog rendszerében nyújt”.²⁴

Sághy Gyula azon irányú aggályait fejezte ki beszédében, hogy a jogalkotónak téves az a feltételezése, hogy a hatósági engedély megléte, illetve a hivatásszerűség fennállta biztosíték arra nézve, hogy visszaszoruljon az árdrágítás. Véleménye szerint a világháború idején olyan sok engedély került kiadásra, hogy közigazgatási úton már nem lehetett ellenőrizni az engedéllyel rendelkező személyek tevékenységét. Álláspontja szerint nem kellene az engedély meglétét, illetve a hivatásszerűség fennálltát olyan körülménynek tekinteni, ami

¹⁹ VARGA NORBERT: Árdrágító visszaélések a Szegedi Királyi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján. Forum. Acta Juridica et Politica 2017/2. 83. p.

²⁰ 8682/1914. M. E. rendelet a búzáért, rozsért, árpáért, és tengeriért, úgyszintén az ezekből előállított lisztért, valamint a burgonya és rizslisztért követelhető legmagasabb árak megállapításáról. In: Magyarországi Rendeletek Tára. 48. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1914. 2611-2616. pp.

²¹ 4207/1915. M. E. sz. rendelete a lakosságnak életszükségleti cikkekkkel ellátásáról és az árdrágító visszaélésekről (továbbiakban: 4207/1915. M. E. sz. rendelet) In: Magyarországi Rendeletek Tára. 49. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1915. 1767-1775. pp.

²² Uo.

²³ Az 1910. évi június hó 21.-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XXVII. k. Athenaeum. Budapest, 1916. (továbbiakban: KN 1910-1915. XXVII. k. 1916.) 554. p.

²⁴ Uo. 554. p.

kizárja a cselekmény bűncselekményként való minősítését.²⁵ Vázsonyi Vilmos képviselő szintén kritikával illette a javaslatot és kifejtette, hogy szerinte a magyar szabályozás megkésett. Felszólalásában összevetette azt a német árdrágításról szóló törvénnyel és kitért arra, hogy a német szabályozás nemcsak az aránytalan ár követelését, hanem annak ígérését és elfogadását is kriminalizálta. A bűncselekmény szubjektív tényállási eleme vonatkozásában pedig kitért arra, hogy a nyerészkedési célzat helyett jobbnak tartaná az árdrágítási célzat bevezetését.²⁶ Vázsonyi utalt arra is, hogy a törvény célja a nem hivatásszerű kereskedelem visszaszorításában ragadható meg.²⁷ Balogh Jenő miniszter Vázsonyi felszólalására válaszul előadta, hogy az árdrágító célzat egy nehezen értelmezhető szubjektív tényállási elem lett volna, bizonyítása nagy kihívás elé állította volna a bíróságokat és ezen bizonytalanságból fakadóan nagy eltérések akadtak volna a jogalkalmazásban.²⁸

A törvényjavaslat részletes vitáját a későbbi miniszterelnök Simonyi-Semadam Sándor felszólalása nyitotta. A képviselő elsőként kiemelte, hogy a törvény céljának az „illegális kereskedelem” visszaszorítását tekinti. Simonyi sérelmezte, hogy a javaslat nem határozza meg azt, hogy mit jelent a hivatásszerűség, ki az, aki hivatásszerűleg forgalomba hozatallal foglalkozik. Simonyi szerint a hivatásszerűséget az alapozza meg, ha valaki egy tevékenységgel „mint bejegyzett cég, kereskedő, iparigazolványos kiskereskedő, termelő vagy iparos” foglalkozik.²⁹ A jogalkotó végül nem emelte be a hivatásszerűség fogalmát a hatályba lépő törvény szövegébe, így annak értelmezése a bíróságokra hárult.

Vázsonyi a részletes vita során egy – már az általános vita során is felmerült – elképzelésnek adott hangot, miszerint az iparigazolvány megléte nem biztosíték arra, hogy az ilyen személy nem követ el árdrágító jellegű visszaélést. Ahogyan a képviselő fogalmazott: „Nem olyan nagy dolog annak az iparigazolványnak a kiváltása. [...] Ha üldözni akarom az uzorát, nem formalizmusokba kell kapaszkodnom, hanem akkor azt kell mondanom, hogy először, igenis, aki akár hivatásszerűen, akár nem hivatásszerűen árdrágító célzattal összevásárol elsőrendű életszükségleti cikkeket, az igenis vétkes az élelmiszerüzorában”.³⁰

Az országgyűlési vita kapcsán fontosnak tartom megemlíteni a Főrendiház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentését, melyben utalás történt a törvény céljára. A büntetőjogi védelem eszerint egyrészt azt akarta garantálni, hogy a közszükségleti cikkeket előállító üzemek folyamatos működésben legyenek és ezáltal garantálva legyen a közfogyasztás szükségleteinek biztosítása, másrészt a törvény a közszükségleti cikkek megfelelő készleteinek védelmét is szolgálta.³¹ A bizottsági jelentés szintén utalt arra, hogy az akkor hatályos büntetőjogban nem létezett olyan tényállás, ami alá beilleszthető lettek volna az árdrágítás jellegű magatartások: „a most említett cikkek árainak felhajtására irányuló, avagy ezt eredményező üzelmek egyes fajaira ugyanis, a mai büntetőjogi minősítés nem felel meg”.³²

²⁵ KN 1910-1915. XXVII. k. 1916. 562-564. pp.

²⁶ Uo. 566. p.

²⁷ Uo. 567. p.

²⁸ Uo. 576-578. pp.

²⁹ Uo. 580. p.

³⁰ Uo. 582. p.

³¹ Az 1910. évi június hó 21.-ére hirdetett Országgyűlés Főrendiházának Irományai. XXII. k. Pesti Könyvnyomda. Budapest, 1916. 209-210. pp.

³² Uo.

3. A kriminalizációval elérni kívánt célkitűzés

Az országgyűlési vita alapján levonható az a részkövetkeztetés, hogy a büntetőjogi úton történő állami beavatkozás fő célja annak elérése volt, hogy a lakosság közszükségleti cikkeivel történő ellátását biztosítsák. A kereslet-kínálati viszonyokba, kriminalizáció útján való beavatkozásnak úgy kellett történnie, hogy az a kereskedelmi forgalmat teljesen ne lehetetlenítse el, nem véletlen, hogy a törvény voltaképpen csak a nem hivatásszerű, visszaélésszerű kereskedelem megakadályozására törekedett, mint azt Balás. P. Elemér is megerősítette.

Balás. P. Elemér magánjogi perspektívából közelítette meg a jogalkotói célt, de álláspontja hasonlított az országgyűlési vita során elhangzottakhoz. A törvény egyrészt azon szerződések megkötésének lehetőségét szorította korlátok közé, melyek tárgya közszükségleti cikk volt. A korlátozás abban állt, hogy ilyen ügyletet az Áv. hatálybalépését követően csak hatósági engedéllyel rendelkező személyek, illetve olyan személyek köthettek, akik a hatálybalépést megelőzően is hivatásszerűen kereskedtek.³³ Másrészt meghatározott személyi körnek egyenesen kötelességévé tette a közszükségleti cikkekre vonatkozó ügyletkötést, korlátozva ezzel a szerződési szabadságot.³⁴ Ez abból vezethető le, hogy a törvényben meghatározott más tényállási elemek fennforgása esetén a közszükségleti cikkek forgalomból való visszatartása is bűncselekményt képezett. Harmadrészt az Áv. azt biztosította, hogy a közszükségleti cikkek csak meghatározott célra legyenek felhasználhatók.³⁵ Ezt a célt pedig a rendeltetésellenes felhasználás kriminalizálásával kívánta elérni a törvényhozó.

V. Az árdrágító visszaélés jogi tárgya és rendszerbeli helye

A jogalkotói cél beazonosítása során egyértelműen kirajzolódik a bűncselekmény jogi tárgya. Angyal Pál szerint ez nem más, mint a „*tisztességes üzleti forgalom rendes menetéhez fűződő érdek*”, azon belül pedig azon társadalmi érdek, hogy mindenki megfelelő mennyiségben juthasson hozzá a közszükségleti cikkekhez.³⁶ Angyal Pál egyike volt azoknak a jogtudósnak, akik az 1940-es évek elején alkalmazni kezdték a gazdasági büntetőjog fogalmát, elhatárolva egymástól az egyén és az állam gazdasági érdekeit sértő deliktumokat, azaz a modern értelemben vett gazdasági bűncselekményeket.³⁷ Finkey Ferenc is hasonlóan látta a bűncselekmény jogi tárgyát, ugyanis vélekedése szerint az árdrágítás deliktuma a társadalom széles rétegeinek megélhetését biztosítja, így a közegészséget is védelemben részesíti.³⁸ Balás. P. Elemér is magáévá tette azt a jogi álláspontot, miszerint „[...] az árdrágító visszaélés bűncselekményének jogi tárgya az a közérdek, amely a népességnek közszükségleti cikkeivel való zavartalan ellátásához fűződik”.³⁹ Túry Sándor Kornél utalt

³³ BALÁS 1917, 5-6. pp.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ ANGAL PÁL: *A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények. Árdrágító visszaélések. Fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések.* Széchenyi Irodalmi és Művészeti Rt. Budapest, 1941. 63. p.

³⁷ ANGAL PÁL: *A gazdasági bűncselekmények az olasz és a magyar büntetőjogban.* Olasz Szemle 1942/1. 42-47. pp.

³⁸ FINKEY FERENC: *Az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX. t. c. Jogállam* 1916/3-4. 155. p.

³⁹ BALÁS 1917, 67. p.

arra, hogy az árdrágítás társadalomra való veszélyessége abban áll, hogy egyesek közellátás szempontjából jelentős javakat törvényellenesen értékesítenek vagy közgazdaságilag nem igazolható mennyiségben elsajátítanak, aminek következtében a hazai közellátás és a hazai árak versenyképessége is veszélybe kerül.

A jogtudósok véleményét megerősíti a Magyar Királyi Kúria 1926-ban alkotott 710. sz. elvi határozata: „A szabadforgalom korlátozásánál a jogilag védett érdek az, hogy az állam polgárai azokhoz a közszükségleti cikkekhez, amelyeknek forgalma korlátozva van, aránylagosan és így igazságos elosztás szerint hozzájuttassanak”.⁴⁰ Az elvi határozatból az is kitűnik, hogy az árdrágító visszaélés bűncselekményének megalkotása felfogható úgy is, mint az állam jogi eszközökkel való beavatkozása a piaci folyamatokba, a szabad kereskedelmi forgalom korlátozása valamilyen magasabb társadalmi, gazdasági cél érdekében.

A deliktum jogi tárgyát és a kimutatott jogalkotói célt együtt szemlélve kijelenthető, hogy az árdrágító visszaélés a gazdasági bűncselekmények egyik fő előzményének tekinthető, azonban csak az 1940-es években alakult ki a gazdasági bűncselekmény és büntetőjog fogalma, a vizsgált korszakban ezek a kategóriák még nem voltak ismertek. Túry álláspontja szerint gazdasági bűncselekménynek minősült az a magatartás, amely a nemzeti gazdálkodást vagy annak valamely önálló ágát, tehát az ipart, a mezőgazdaságot vagy a kereskedelmet, illetve annak valamely alapintézményét (például pénzforgalmat) támadta meg. Ebből következik, hogy nem minősültek gazdasági bűncselekménynek az egyén gazdasági érdekét (pl.: tulajdonjogot) támadó vagyoni deliktumok, mint a lopás, a sikkasztás vagy a csalás.⁴¹ Az árdrágítást az 1940-es években Túry azért minősítette gazdasági bűncselekménynek, mert a nemzetgazdaság egyik alapintézményének, az áralakulásnak természetes menetét támadja, az árdrágító magatartások az áralakulás ellenőrzését játsszák ki vagy hiúsítják meg.⁴² A fenti nézetemet erősíti meg Tóth Mihály és Wiener A. Imre álláspontja is, miszerint a gazdasági büntetőjog kialakulásának egyik legfontosabb állomása volt az 1916. évi IX. tc. megalkotása.⁴³

VI. Az árdrágító visszaélések tényállásai és a cselekmények jellege

Az Áv. öt alakzatát állapította meg az árdrágító visszaéléseknek. Az első tényállást Vámbéry Rusztem árufelhalmozás névvel illette.⁴⁴ Ezt a változatot az követte el, aki nyereszkes céljából közszükségleti cikket saját házi, üzemi vagy gazdasági szükségletét aránytalanul meghaladó mennyiségben beszerez. Az elkövetési magatartás tehát a beszerzés, az elkövetési tárgy a közszükségleti cikk volt, valamint a szubjektív oldalon fenn kellett állni a nyereszkes célzatnak.⁴⁵ A bűncselekmény tettese bárki lehetett, kivéve, aki a közszükségleti cikkek „forgalombahozatalával hivatásszerűleg vagy hivatásából folyólag

⁴⁰ Büntetőjogi Határozatok Tára VI. k. Magyar Kir. Igazságügyminiszter. Budapest, 1926. 50. p. (továbbiakban BHT 1926.).

⁴¹ Túry 1941, 21. p.

⁴² Uo. 46. p.

⁴³ Tóth Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK – KERSZÖV. Budapest, 2002. 25-26. pp.; Wiener A. Imre: *Gazdaságigazgatás – büntetőpolitika*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1985. 14-16. pp.; Wiener A. Imre: *Gazdasági büntetőjogunk történeti áttekintése*. Jogtudományi Közlöny 1982/10. 765. p.

⁴⁴ Vámbéry Rusztem: *Törvényjavaslat az árdrágító visszaélésekről*. Jogtudományi Közlöny 1915/49. 491. p.

⁴⁵ Finkey 1916, 156. p.

foglalkoznék vagy annak forgalombahozatal céljából való beszerzésére hatósági engedélyt nyert volna”.⁴⁶ A hivatásszerűség fennállta, illetve a hatósági engedély meglelte esetén nem valósult meg bűncselekmény.

A lánckereskedelem visszaszorítását célozta az ún. árdrágító közvetítés, amelyet az a személy követett el „aki anélkül, hogy kereskedő vagy bejegyzett cégű ügynök volna, közszükségleti cikkeknek árusok vagy más kereskedők részére való közvetítésével foglalkozik”.⁴⁷ Az előző két tényálláshoz képest itt nem jelent meg explicit tényállási elemként a nyereszkedési célzat, azonban a „közvetítéssel foglalkozás”, mint elkövetési magatartás magában foglalja azt, mint azt *Finkey Ferenc* is megerősítette: „Ennél a tényálladéknál nincs kifejezetten előírva a nyereszkedési célzat s annak igazolása nem is szükséges a tényálladék megállapításához, abból az egyszerű okból, mert az ily közvetítés sine qua non-ja rendszerint a vagyoni haszonszerzés”.⁴⁸

Az Áv. büntetni rendelte a közszükségleti cikkek forgalomból való visszatartását és a közszükségleti cikkek előállításával foglalkozó üzemek hatósági rendelkezés ellenére való megszüntetését.⁴⁹ Külön tényállásként határozta meg a forgalombahozatal végett előállított közszükségleti cikkeknek kellő indok nélküli megsemmisítését, használhatatlanná tételét, értékben csökkentését, rendeltetéstől eltérő célra való felhasználását, illetve átalakítását.⁵⁰ A kartellmagatartások kriminalizálásának kezdetét jelentette a törvény azon rendelkezése, amely büntetni rendelte azt a személyt, aki részt vett olyan összebeszélésben vagy egyesülésben, amelynek célja a fent említett tényállások elkövetése.⁵¹

Milyen közös jellemzői figyelhetők meg a fenti tényállásoknak? Az első és legfontosabb szempont – mint azt *Tóth Mihály* is kiemelte –, hogy az Áv. „közvetve árdrágításhoz vezető tettek” kriminalizált.⁵² A törvény ugyanis nem azt a cselekményt pönalizálta, amikor valaki a hatósági árat túllépve vagy méltányos hasznot meghaladó áron ad el közszükségleti cikket, hanem azt, aki a mesterséges keresletnövelés által (pl.: indokolatlan nagy mennyiségben való beszerzéssel) olyan helyzetet teremt magának, amelyben lehetősége lesz magasabb árakat követelni.⁵³ *Tarnai János* szerint az Áv. szerinti árdrágító visszaélések lényege, hogy az elkövető a közszükségleti cikkek piacát hozza szorultságba azáltal, hogy az „az élelmezési készleteket apasztja, a mi természetesen az áruk felszökésével jár”.⁵⁴

Közös ismérv, hogy az Áv. tényállásainak egy kivétellel nem volt tevékenységi, csak jogi eredményük. A tevékenységi eredmény az elkövetési magatartás következtében az elkövetési tárgyon előállott külvilági változás,⁵⁵ ami egyedül a rendeltetésellenes felhasználással megvalósuló változatnál jelentkezett, a többi tényállás befejezetté válik az elkövetési magatartás kifejtésével. Jogi eredmény szempontjából azonban mindegyik tényállás veszélyeztető jellegű volt, ugyanis a jogi tárgy, azaz a közellátás, a közszükségleti cikkek mindenki által való elérhetősége került veszélybe. A veszélyeztető cselekményeknél az

⁴⁶ 1916. évi IX. törvénycikk. az árdrágító visszaélésekről. (továbbiakban: 1916: IX. tc.) 1. § 1. bekezdés.

⁴⁷ Uo. 1. § 3. bekezdés.

⁴⁸ *FINKEY* 1916, 159. p.

⁴⁹ Uo. 1. § 2. bekezdés.

⁵⁰ 1916: IX. tc. 2. § 1. bekezdés.

⁵¹ 1916: IX. tc. 3. §.

⁵² *TÓTH* 2002, 296. p.

⁵³ *BALÁS* 1917, 16. p.

⁵⁴ *TARNAI JÁNOS: A közszükségleti cikk fogalmáról.* Büntető Jog Tára 1916/18. 305.

⁵⁵ *ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve* I. k. Athenaeum. Budapest, 1909. 82-84. pp.

eredmény a „jogtárgyra nézve előidézett veszélyben, vagyis a tevékenységből előállható sérelem közeli lehetőségében” állt.⁵⁶ Elmondható, hogy a tényállások előkészületi jellegű magatartásokat szabályoztak. Ez azzal magyarázható, hogy a közszükségleti cikkek tömeges felhalmozása voltaképp előkészület az árak fokozására, hiszen aki nagyobb mennyiségű áru felett rendelkezett, az befolyásolta az áralakulást.⁵⁷ Végül fontos kiemelni, hogy valamennyi árdrágító deliktumot kizárólag háború idején lehetett elkövetni,⁵⁸ a háborút pedig a törvény a kivételes hatalom fennállásával azonosította. Az 1912. évi LXIII. tc. 13. §-a rendelkezett arról, hogy a kormány megállapíthatja azt az időt, melyet meghatározott bűncselekmények elkövetése szempontjából háborúnak kellett tekinteni.⁵⁹

VII. Az árdrágító visszaélések elkövetési tárgya: a közszükségleti cikk

Kodifikációtörténeti szempontból szükségesnek tartom kiemelni, hogy a 4207/1915 M. E. sz. rendeletben és a törvényjavaslatban még szerepelt az életszükségleti cikk és a „más elsőrendű közszükségleti cikk” fogalma.⁶⁰ A rendelet értelmében életszükségleti cikk fogalma alatt „az ember elsőrendű életszükségleteinek kielégítésére közvetlenül rendelt ingó dolgokat, valamint az azok előállításához közvetlenül vagy közvetve szükséges ingó dolgokat” kellett érteni, más elsőrendű közszükségleti cikkek alatt pedig azokat az árucikkeket, melyeket a kormány rendeletében ilyennek nyilvánított.⁶¹ Az 1916-ban hatályba lépett törvény azonban már egységesen a közszükségleti cikk kifejezést használta,⁶² nem határozva meg annak törvényi fogalmát. Tette ezt a jogalkotó egy tudatos elhatározásból, mint arra Vadász Béla rámutatott. Vadász szerint azért utalta a bíróságok mérlegelési körébe az elkövetési tárgy értelmezését a jogalkotó, mert a közszükségleti cikk egy rendkívül rugalmas fogalmi kategória, amelynek büntetőjogi jelentéstartalma a mindenkori gazdasági tendenciák függvényében változik. Másként fogalmazva az határozta meg egy cikk közszükségleti minőségét, hogy mennyi állt belőle rendelkezésre a piacon.⁶³ Kocsoh Bálint a fogalmi változás hátterében azt látta, hogy a büntetendőséget szélesebb körre kívánta kiterjeszteni a jogalkotó, hiszen a közszükségleti cikk tágabb körét fedi le az árucikkeknek, mint a szűkebb jelentéstartalmú életszükségleti cikk.⁶⁴ A közszükségleti cikk fogalmát meghatározó elvi határozatot csak 1921-ben hozta meg a Kúria,⁶⁵ de a jogirodalomban már röviden az Áv. hatályba lépését követően megjelentek a dogmatikai magyarázatok.

Kezdetben Tarnai János tett kísérletet a közszükségleti cikk definiálására, ugyanis szerinte a létfenntartáshoz, a létszükségletek kielégítéséhez szükséges cikkek képeztek elkövetési tárgyat az árdrágítás szempontjából,⁶⁶ mint például az élelem vagy a ruházat.

⁵⁶ FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill. Budapest, 1914. 244. p.

⁵⁷ BALÁS 1917, 16. p.

⁵⁸ DEGRÉ MIKLÓS: *Háborús büntetőjog*. Franklin. Budapest, 1918. 28. p.

⁵⁹ 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről 13. §.

⁶⁰ 4207/1915. M. E. sz. rendelet.

⁶¹ Uo.

⁶² Ez alól egy kivétel volt, a 2. §-ban szabályozott rendeltetésellenes felhasználással megvalósítható változat minősített esete, amelynek tárgya kizárólag életszükségleti cikk lehetett.

⁶³ VADÁSZ BÉLA: *Az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX. tc.-ről*. Politzer. Budapest, 1916. 13. p.

⁶⁴ KOCSON BÁLINT: *Az árszabályozás elvi alapjai*. Gazdasági Jog 1941/3. 151. p.

⁶⁵ BHT 1926, 42-43. pp.

⁶⁶ TARNAI 1916, 307-308. pp.

Ez a felfogás azért nem helyes, mert a közszükséglet fogalmát az életszükségleti cikkekre korlátozza, hiszen az életszükségletek azok, melyektől az „élet fennmaradása közvetlenül függ [...], amelyek az emberi test életfolyamatát fenntartják”.⁶⁷ Tarnai megszorító értelmezése a jogalkotó célját sem vette figyelembe, hiszen az életszükségleti cikk közszükségleti cikkekre cserélésével pont a büntethetőséget kívánta kiszélesíteni, melyet Kocsoh előbbi véleménye is alátámaszt. Finkey már általánosabban fogalmazott, ugyanis megközelítése szerint azon cikkek tartoztak ebbe a körbe, melyekre mindenkinek szüksége van „melyeknek megdrágítása közinséget előidézni és fokozni alkalmas”.⁶⁸ A legtagabb, s a bíróságok által is leginkább elfogadott megközelítést Isaák Gyula alkalmazta, aki szerint „olyan cikkek ezek melyeknek keresletében szélesebb néprétegek vesznek részt, melyek tömegfogyasztásra vannak szánva.”⁶⁹ Az Isaák-féle értelmezés szerint tehát kizárólag azon cikkeknek nem állapítható meg ez a minőség, melyek az átlagos életszínvonal felett élők egyéni szükségleteit biztosították, így a különböző fényűzési tárgyak és luxuscikkek. Kérdés, hogy mikor minősült egy tárgy tömegfogyasztásra alkalmasnak? Halász Zoltán fiúmei törvényszéki bíró érvelése szerint ezt a jelleget a „nagyon sokak részéről jövő kereslet” alapozza meg, vagyis olyan árucikkek tartoztak ide, melyekre a népesség nagy része igényt tartott. Ez viszont nem azonos a sporadikus és nagytömegű kereslettel, amikor csak egyes személyek vásároltak nagyobb mennyiségben olyan termékekből, melyekre egyébként nem nagy vásárlóerő mutatkozott.⁷⁰ Halász szerint további fogalmi eleme a közszükségleti cikknek, hogy olyan áru legyen, amelynél fennállt az árdragulás lehetősége.⁷¹ A szerző ezt a továbbiakban nem árnyalta, de kétségkívül azt kellett alatta érteni, hogy olyan árura követhető el csak a visszaélés, amelyből olyan kicsi kínálat áll rendelkezésre a piacon, hogy a nagyobb tömegben való beszerzések jelentős áremelkedést okozhatnak a kereslet-kínálat törvénye szerint. Isaák és Halász egyetértettek abban, hogy a közszükségleti cikk előállításához szükséges nyersanyagok, termények az Áv. hatálya alá vonhatók abban az esetben, ha azoknak az ára emelkedik, akkor szükségszerűen a belőle előállítandó termék ára is magasabb lesz. Mi több, a termelés segédeszközei, a közszükségleti cikk tárolására és szállítására szánt eszközök is a közszükségleti cikk fogalmi köréhez tartoztak a fenti logika alapján.⁷² E jelenségre már Simonyi-Semadam Sándor is reflektált képviselőházi felszólalásban. „Hogyan drágítják az árt és minő módon? A búzáat makszimális áron számítják, de a zsákokat lehetetlen árban számítják fel és fizettetik meg. A makszimális árakat megtartják, de ilyen mellékes dolgokkal drágítják meg.”⁷³ Ez azt jelentette, hogy a járulékos jelleg is megalapozhatta ezt a minőséget, amit az Áv. teleologikus értelmezése is alátámaszt. Kérdés lehet az: mennyire érvényesültek ezek a szempontok a törvényszéki gyakorlatban?

Zweigenthal Henrik ügyében a gumiszalag közszükségleti minősége volt a kérdés. Itt nem fogadta el a törvényszék a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának azt a véleményét, hogy a gumiszalag azért nem képez ilyen cikket, mert azt az elbíráskori piaci viszonyok szerint harisnyakötő-gumi előállításához használják, ami viszont nem közszükségleti cikk. A törvényszék ugyanis azzal érvelt, hogy az alapozza meg önmagában a közszükségleti

⁶⁷ ISAÁK GYULA: *Jogi kérdések az árdrágító visszaélésekről szóló törvényben*. Bűnügyi Szemle 1916/10. 389. p.

⁶⁸ FINKEY 1916, 159. p.

⁶⁹ ISAÁK 1916, 388. p.

⁷⁰ HALÁSZ ZOLTÁN: *A közszükségleti cikk fogalmához*. Ügyvédek Lapja 1917/14. 5. p.

⁷¹ Uo. 4. p.

⁷² ISAÁK 1916, 389. p.; HALÁSZ 1917, 4-5. pp.

⁷³ KN 1910-1915. XXVII. k. 580. p.

cikk minőséget, hogy milyen mérvű kereslet irányul az adott árucikkre, s így a „gumiszalag a kereslet nagyobb mérvére való tekintettel közszükségleti cikknek tekinthető”.⁷⁴

A járuléki jelleg érvényesülése beigazolódni látszik, amikor a törvényszék Szűcs Izidor ügyében közszükségleti cikknek minősítette a nyersvazelint, amiből az elkövető tíz hordót szerzett be, amelyet gazdasági gépek olajozásához kívánt felhasználni, miután nem kapott nyersolajat.⁷⁵ Itt is az a logika érvényesült, hogy ha az közszükségleti cikk előállításának egyik eszköze drágul, akkor az maga után vonja a közszükségleti cikk árának emelkedését. Ezt az elméletet igazolja Fodor Jenő ügye is, ahol a maró szódát minősítette a bíróság közszükségleti cikknek, mivel az szappan gyártásához szükséges anyag, a szappan pedig közszükségleti cikk.⁷⁶ Ugyanilyen döntés született Szegedi Béla ügyében, ahol a vádlott közszükségleti cikk.⁷⁷ A rézgálic közszükségleti minősége 25 métermázsra rézgálic adásvételét közvetítette.⁷⁸ A rézgálic közszükségleti minősége azzal magyarázható, hogy ez a vegyszer a szőlőt támadó peronoszpóra nevű penészgomba elleni védekezést biztosítja. A szőlő élelmi cikk lévén közszükségleti cikknek minősül, így a termelése zavartalanságához elengedhetetlen volt a megfelelő áron elérhető rézgálic, főleg úgy, hogy az első világháború idején hiány volt belőle.⁷⁸ A tárolóeszközök vonatkozásában is megerősítést nyer az Isaák és Halász által képviselt álláspont, hiszen a törvényszék igenlően döntött a hordók vonatkozásában is.⁷⁹ Levonható a következtetés, hogy a törvényszék igen tágran értelmezte a közszükségleti cikk fogalmát, a vizsgált ítéletek alapján az árucikk előállításához, termeléséhez, tárolásához szükséges anyagokat is tevékenységi tárgynak tekintette. A kiterjesztő értelmezést mi sem példázza jobban, mint az a tény, hogy egy 1918-as ügyben már a csokoládé közszükségleti minőségét is tényként fogadta el a bíróság.⁸⁰

VIII. Az árufelhalmozás tényállási elemei a joggyakorlatban

1. A hivatásszerűség

1.1. Dogmatikai háttér

Az Áv. országgyűlési vitájából is kitűnt, hogy a hivatásszerűség mint büntetlenségi kivétel kodifikálására azért volt szükség, hogy az árdrágítás kriminalizálása ne hátráltassa a kereskedelmi forgalom rendes menetét. A kérdés innentől kezdve az, hogy a törvényhozó célja mennyiben ment át a joggyakorlatba, hogyan értelmezték azt a bíróságok. Először azonban arra kell választ adni, hogy mit értettek hivatásszerűség alatt? A hivatásszerű foglalkozás fogalma Isaák Gyula értelmezésében annyit jelentett, mint „valaminek életpályaképpen, életfenntartási célból, iparszerűen, üzletszerűen, keresetképen való üzése”.⁸¹ Isaák hoz-

⁷⁴ BFL VII.5.c. 10606 – 1918.

⁷⁵ BFL VII.5.c. 5049 – 1918.

⁷⁶ BFL VII.5.c – 10962 – 1918.

⁷⁷ BFL VII. 5.c. – 11869 – 1918.

⁷⁸ 14450/1915. F. M. sz. rendelet valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez a rézgálic bejelentéséről. In: Magyarországi Rendeletek Tára 49. évf. Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1915. 256-257. pp.

⁷⁹ BFL VII.5.c. 7921 – 1917.

⁸⁰ BFL VII.5.c. 494 – 1918.

⁸¹ Isaák 1916, 374. p.

zátette még azt is, hogy e fogalom voltaképpen azonos az 1875. évi XXXVII. tc.-ben, azaz a kereskedelmi törvényben (továbbiakban: Kt.) meghatározott iparszerű foglalkozás fogalmával, tehát a jogalkotó egy kereskedelmi jogi fogalmat emelt át a tényállásba. A Kt. értelmében a kereskedői jogállás egyik feltétele az iparszerű foglalkozás,⁸² amely akkor állt fenn, ha valaki nem alkalomszerűen kötött kereskedelmi ügyleteket, hanem „*akarátát állandóan, eleve meg nem határozható számú kereskedelmi ügyletek rendszerinti megkötésére irányozza*”.⁸³ A hivatásszerűség legfontosabb fogalmi eleme az állandóság volt. Hogyan kell értelmezni ezt az Áv. kontextusában a jogalkotói célt is figyelembe véve?

Erre vonatkozóan két álláspont alakult ki a jogirodalomban. Az első egy formalisztikus felfogás, amely megvalósulni látja a hivatásszerűséget már akkor is, ha az elkövető iparhatósági igazolványt váltott ki. Ez az értelmezés azért alakszerű, mert kizárólag azt veszi figyelembe, hogy az elkövető rendelkezett-e iparigazolvánnyal vagy sem,⁸⁴ és ha igen, akkor az minden további nélkül megalapozta a hivatásszerűség fennállását. A hivatásszerűség fenti interpretálása azért hibás, mert szöges ellentétben állt a jogalkotó és ezáltal a törvény céljával. A törvényhozó ugyanis azt kívánta megakadályozni, hogy a háborús konjunktúrán nyereszkeskedni kívánó, mindaddig közszükségleti cikkek kereskedelmével nem foglalkozó személyek az áruhiányt hirtelen kihasználva megzavarják a kereslet és kínálat árszabályozó hatását.⁸⁵

A második az ún. materiális értelmezés, amelynek a lényege, hogy a közszükségleti cikkek nagyobb mennyiségben történő nyereszkeskedési célból való beszerzése csak azon személyeknek volt megengedett, akik az adott közszükségleti cikk forgalomba hozatalával már az Áv. hatályba lépése előtt is foglalkoztak. Egyrészt időbelileg rögzíti a hivatásszerűség korlátait, azaz a hivatásszerűség időbeli feltétele az, hogy az elkövető már az Áv. hatálybalépése előtt is kereskedett. A materiális értelmezés mellett tehát elsőként az szól, hogy biztosítja a szerzett jogok védelmét.⁸⁶ Az időbeliség szükséges, de nem elégséges feltétele volt a hivatásszerűség megállapításának. *Isaák Gyula* négy konjunktív feltétel fennállásához kötötte a hivatásszerűséget. Nézete szerint csak azokra vonatkozott ez a kivétel, akik (1) az adott közszükségleti cikk forgalomba hozatalával (2) iparszerűen (3) már a törvény hatálybalépésnek napján vagy hatálybalépése előtt (4) ténylegesen, nem csupán formálisan foglalkoztak.⁸⁷ Az Áv. életbelépésekor fennálló „ténylegességet” hangsúlyozta *Dietz Károly* is.⁸⁸ Ez szükségszerűen maga után vonta annak vizsgálatát, hogy a törvény hatálybalépését követően beszerzett közszükségleti cikk beleillik-e a törvény hatálybalépését megelőzően folytatott üzleti körébe, másképp fogalmazva az Áv. életbelépése előtt és utáni kereskedelmi tevékenysége egyenmű-e egymással. Ilyenkor nem azt kellett vizsgálni, hogy a „*hivatásának általános megjelölése mit foglal magában*”, mi annak az adott hivatásnak az általános jelentéstartalma. Azt kellett „gőrcső” alá venni, hogy a hatálybalépést

⁸² 1875. évi XXXVII. törvénycikk a kereskedelmi törvény. (továbbiakban: 1875: XXXVII. tc.) 3. §.

⁸³ NAGY FERENC: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. Athenaeum. Budapest, 1904. 63.p.; MUTSCHENBACHER VIKTOR – MÁRTONFFY MARCELL: *Kereskedő*. In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon. IV. k. Pallas. Budapest, 1903. 685-690. pp.

⁸⁴ TIMKÓ ZOLTÁN: *Jegyzetek az árdrágító törvény 1. §-ához*. Jogtudományi Közlöny 1916/28. 245. p.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ ISAÁK 1916, 377. p.

⁸⁸ DIETZ KÁROLY: *Az árdrágító visszaélések, a bírói és rendőrségi joggyakorlat II. Ügyvédek Lapja* 1917/7. 6-7. pp.

követően házi vagy üzemi szükségletet meghaladó árú „rendes alkatrésze volt-e a konkrét üzlet forgalmának, ennek az árunak forgalmazásából eredő haszon állandó alkatrésze volt-e a tulajdonos számára életfenntartást jelentő keresetnek”.⁸⁹ Ennek következtében a bizonyítás során a konkrét élethivatás tartalmát kellett vizsgálni.

1.2. Az időbeli korlát értelmezése a törvényszék gyakorlatában

Az időbeli korlát szemléltetésére jó példa *Weinberger Izidor* ügye. A történeti tényállás értelmében *Weinberger Izidor* ingatlanügynök Budapesten 1916 októberében tíz vagon, azaz a házi szükségletét aránytalanul meghaladó savanyított káposztát vásárolt, majd eladta azt egy bécsi kereskedőnek. Ezen cselekményeivel *Weinberger* kimerítette az Áv. 1. § 1. bekezdésébe ütköző árdragító visszaélés vétségét. Az eljárás során azzal védekezett, hogy a háború előtti időben is rendszeresen, hivatásszerűen foglalkozott élelmi cikkeknek, valamint bornak az adásvételével. A bizonyításhoz csatolt 21 db levél és a kihallgatott tanúk vallomása alapján megállapítást nyert, hogy már 20 éve foglalkozott szőlő, bor, szarvasmarha, hüvelyes és terményáru adásvételével. A törvényszék összevetette az üzleti körébe tartozó árucikkeket, és mivel azonosság mutatkozott a hatálybalépés előtti és utáni állapot tekintetében, így a következőképpen határozott: „*Minthogy pedig bizonyítást nyert a vádlottnak az a védekezése, hogy úgy bor, mint a káposzta vásárlás alkalmával hivatásszerűen járt el: bűncselekmény hiányában fel kell menteni*”.⁹⁰

A fellebbezést követően viszont az ítéletábla megsemmisítette a törvényszék döntését. Igaz ugyan, hogy az árucikkek milyensége tekintetében fennállt az azonosság, de a tevékenység állandóságát nem vizsgálta kellő körültekintéssel az elsőfokú bíróság. A történeti tényállást azzal módosította, hogy a háború előtt Debrecenben valóban volt kereskedelmi üzlete, ahol élelmiszerek eladásával foglalkozott, de 1914 őszén üzletét hátrahagyva Budapestre költözött, ahol ingatlanközvetítéssel kezdett el foglalkozni. Ezen időszakban kötötte meg a vád tárgyává tett kereskedelmi ügyleteket. Az ítéletábla a következő döntést hozta: „*Weinberger Izidor vádlottnak Debrecenben 1914. év őszéig folytatott tevékenysége ott és akkor megszűnt, 1916. évben pedig másnemű tevékenységgel cserélődött fel. Nem lehet tehát a vádlottnak 1916. év őszén végzett káposztavásárlását két évvel előbb abbamaradt foglalkozása alapján hivatásszerű üzletkötésnek minősíteni*”⁹¹ A törvényszék tehát elmulasztotta annak vizsgálatát, hogy ügyletek kötésével állandó jelleggel, megszakítás nélkül foglalkozott-e az elkövető, és mivel a fővárosba költözését követően ingatlan-adásvétel közvetítéssel kezdett el foglalkozni, ez megszakította a korábbi élelmiszer kereskedés állandóságát.

Lantos Károly ügyében a törvényszék egyértelműen utalt rá, hogy egy korábbtól eltérő kereskedelmi tevékenység a hivatásszerűséget megszakítja, amelynek következtében az elkövető nem menthető fel. A történeti tényállás szerint *Lantos Károly* 1912 és 1916 között a Magyar Általános Bizalmi Bank Részvénytársaság alkalmazottja volt, viszont 1916 áprilisában banki állását elhagyva a Budapesti Kir. Törvényszék cégjegyzékébe bejegyeztette magát, mint „*kézműáruk adásvételét közvetítő ügynöki üzlettulajdonos*”. *Lantos Károly* közölte *Gál Miksa* barátjával 1917 év elején, hogy nagyobb mennyiségű cernája van, mire

⁸⁹ ISAÁK 1916, 378. p.

⁹⁰ BFL VII.5.c. 2554 – 1918.

⁹¹ BFL VII.5.c. 16. B. 152 – 1919/ 21. szám.

Gál megismertette sógorával, Vajda Bélával, aki cérnát keresett részletvételtre és végül létre is jött az ügylet Lantos és Vajda között. A bizonyítás során megerősítést nyert, hogy Lantos banki alkalmazását megelőzően már 1889 óta kézműáru kereskedő volt, s ebben a minőségben mindig foglalkozott cérna értékesítésével. A bíróság kimondta, hogy a cérna kétségkívül a kézműáru körébe tartozik. Az időbeli korlát azonban nem teljesült, mivel „a vádlott 4 éven át, mint banktisztviselő működött, vagyis más életpályára lépett, s ez által akkori foglalkozásával teljes egészében felhagyott”.⁹²

Kérdésként merült fel továbbá, hogy csak a Magyarországon folytatott kereskedelmi tevékenység számítható-e be vagy megalapozhatja az is a hivatásszerűséget, ha valaki huzamosabb ideig foglalkozott valamilyen közszükségleti cikk forgalomba hozatalával külföldön az Áv. hatálybalépése előtt, s ezt a tevékenységet a törvény életbelépése után Magyarországon folytatta. Erre a választ a törvényszék a Haim Asaria Salamon ügyében adta meg. A vádlott az ügyben arra hivatkozott, hogy harminc év óta kereskedik Konstantinápolyban és ennek igazolására felmutatta a konstantinápolyi kereskedelmi és iparkamara által kiállított igazolványt, amely tanúsította, hogy 1906-tól kezdve kamarai járulékot fizetett. Ennek következtében bebizonyosodott, hogy valóban évtizedek óta foglalkozott nagybani vegyeskereskedéssel. A törvényszék megállapította, hogy a vádlott valóban hivatásos kereskedő, azonban nem Magyarországon, hanem Törökországban. A bíróság kimondta, hogy Magyarország és Törökország, valamint Magyarország és bármely más ország között nincs olyan államszerződés, „mely szerint valamely külföldön szerzett hasonló jogosultság ez ország területén minden további hatósági engedély nélkül érvényesíthető volna, s így a jogosultság megszerzéséhez itt megkívánt előfeltételek mellőzhetőek volnának, a hatósági ellenőrzés pedig ily módon elkerülhető volna”.⁹³ Levonható tehát az a következtetés, hogy a mentességet kizárólag Magyarországon végzett kereskedelmi tevékenység alapozta meg, a hivatásszerűséget úgy értelmezte a bíróság, hogy az csak a honos kereskedők szerzett jogait részesíti védelemben. Ugyanerre a következtetésre jutott a törvényszék Zweigenthal Ármán rövidárukereskedő ügyében, amikor elutasította abbéli védekezését, hogy már a háború kitörése előtt Németországban rövidáru és fehérnemű kereskedése lévén gumiáru forgalomba hozatalával is foglalkozott, mert ha a „vádlottnak állítása való is volna, ez a körülmény kérdésben forgó cikkeknek Magyarországon való forgalomba hozatalára külön hatósági engedély nélkül nem jogosította”.⁹⁴

1.3. A minőségi korlát értelmezése a törvényszéki gyakorlatban

Az időbeli korlát megállapítását követően a bíróságnak azt kellett vizsgálnia, hogy a hatálybalépés előtt és után végzett kereskedelmi tevékenység egynemű-e, azaz a háború idején beszerzett közszükségleti cikk és abból eredő haszon része volt-e az üzlete forgalmának. Stern Andor szatócs ügye jól példázza a fenti jogirodalmi álláspont érvényesülését. Stern Andornak szatócsüzlete volt Kisköre községben 1908 óta és egy 1915. évi iparendeléssel kiterjesztette az üzleti körét termények és takarmányok árusítására is. A vádlott 1916-ban Budapestre utazott, ahol a Pesti Kereskedelmi Bank közvetítése mellett a kassai jelzálogbanktól 4850 kg mosószappant vásárolt, amelyet ténylegesen nem vett át, hanem újságokban

⁹² BFL VII.5.c. 11773 – 1918.

⁹³ BFL VII.5.c. 11171 – 1918.

⁹⁴ BFL VII.5.c. 10606 – 1918.

kezdett el árusítani. A bíróság elsőként azt rögzítette, hogy egy szatócsüzlet általában az áruk minden nemének és fajának az árusításával szokott foglalkozni, így az üzleti körhöz tartozhat általánosságban a mosószappan is, de a hivatásszerűség megállapításához egyéni mérlegelés szükséges. A törvényszék egyrészt figyelembe vette, hogy Kisköre község nagyjából 4000 lakost számlál, amelyből arra lehetett következtetni, hogy a vevők száma sem lehetett olyan magas, hogy több, mint négy tonna szappan beszerzése indokolt lett volna. Másrészt figyelembe vette a vádlott vallomását, amely szerint legfeljebb 400-500 kg volt a szatócsüzlet szappanszükséglete, legfeljebb ennyit tartott raktáron. Ennek következtében a több mint négy tonna szappan beszerzése nem tekinthető a korábbi üzleti tevékenysége részének, hanem az a „háború előidézte helyzet kiaknázására irányuló visszaélés, amelynek megtorlását vette célba éppen a vádban felhívott törvény”.⁹⁵ E mondatból kitűnik, hogy a törvényszék a törvény céljának megfelelően, teleologikus módon értelmezte a normaszöveget, azonosítva azt, hogy a jogszabály célja az alkalmoszerű, háborús gazdasági visszaesést kihasználó nyereszkesedés visszaszorítása volt.

A bíróság tett egy elvi jelentőségű megállapítást a hivatásszerűség kapcsán. A bíróságnak mindig egyénileg az eset összes körülményeit kellett mérlegelnie, amelyből az következik, hogy a „kereskedői tevékenység és életpálya egymagában még nem jelenti azt, hogy a kereskedő alanya az árdrágító visszaélésnek”.⁹⁶ A Stern-ügyből az is kitűnik, hogy a törvényszék a hivatásszerűség materiális értelmezése mellett foglalt állást, amikor kimondta: „amíg egyrészt a vádlott személy foglalkozásánál fogva kereskedő, addig másrészt a közszükségleti cikket képező áru, amelyik nagy mennyiségben beszerzett olyan áru cikkek legyenek, amelyekkel való kereskedést az illető addig folytatott kereskedésével összhangban áll, azzal egyenemű”.⁹⁷

A materiális értelmezés judikatúra általi elfogadottságát támasztja alá Weisz Dávid ügye is, ahol a törvényszék határozottan kimondta, hogy „a törvény életbelépése óta kifejlődött joggyakorlat már megállapította, hogy az iparigazolvány még nem alapozza meg a hivatásszerűséget, hatósági engedélynek pedig nem tekintetik”.⁹⁸

Ezt erősíti meg Halász Sándor ügye is, aki a Klotild étterem üzletvezetője volt, s nagy mennyiségű élelmiszert szerzett be.⁹⁹ A vád alól felmentették, de az ítélet indoklása nem volt megfelelő és emiatt az ügyész fellebbezett. A másodfokú eljárásban az ítéletábrá-ravilágított arra, hogy „a vádlott egy forgalmas, nagy éttetem üzletvezetője lévén, az étterem fenntartásához szükséges nyersanyagok beszerzése hivatását képezte”.¹⁰⁰

A fentieket erősíti meg Emődi Vilmos ügye is. Emődi vallomásában előadta, hogy 1916-ban és azt megelőzően is házilás végett sertéseket szerzett be és azokat felhizlalva továbbadta. Vallomásában kitért arra, hogy e foglalkozását már 30-40 éve üzi, 1912-ig Szécsényben a bérelt földjén, a bérlet lejártával pedig Budapesten folytatta ezt a tevékenységét. Ebben az évben iparigazolványt is kiváltott, viszont az üzlete az 1914-ben bekövetkezett tengeri hiány miatt megszűnt és visszaadta az iparigazolványát, azonban a sertéskereskedelmet tovább folytatta. A bizonyítási eljárás során községi bizonyítvány-

⁹⁵ BFL VII.5.c. 3391 – 1917.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ BFL VII.5.c. 8701 – 1917.

⁹⁹ BFL VII.5.c. 10388 – 1918.

¹⁰⁰ BFL VII.5.c. 16. B. 1892 – 1919/7. szám.

nyal támasztotta alá, hogy Szécsényben már 1895 óta mint gazdálkodó sertéstenyésztéssel foglalkozott, valamint az Országos Sertéskereskedelmi Egyesület is igazolta, hogy Emődi az egyesületnek megalakulása óta választmányi tagja.¹⁰¹ A törvényszék ismét a materiális értelmezés mellett szállt síkra, hiszen felmentette a vádlottat tekintet nélkül arra, hogy az visszaadta az iparigazolványát, ami azt jelentette, hogy önmagában egy igazolvány léte vagy nem léte közömbös a hivatásszerűség megállapítása szempontjából, hiszen a tényleges kereskedelmi tevékenységnek volt jelentősége, mint az az ítéletből is kirajzolódik. „Mint-hogy pedig a megelőző évtizedes hivatásszerű foglalkozás az 1916. évi IX. tc. I. §-ának értelme szerint az árdrágító visszaélés vétségének fennforgását akkor is kizárja, ha azt a hivatásszerű kereskedő egy időn át hatósági engedély kieszközlése nélkül űzi is, vádlott a vád tárgyává tett bűncselekményt magában nem foglalja [...]”.¹⁰²

2. A hatósági engedély körüli jogalkalmazási problémák

2.1. Az engedélyezési rendszer hiánya

Az Áv. 1. §-a az árufelhalmozás vétsége alól két mentő körülményt határozott meg. Az első az előbbiekben ismertetett hivatásszerűség, a másik pedig a hatósági engedély megléte. A törvény hatálybalépését követően nem sokkal már megjelent a jogirodalomban az az – elsőként Tarnai János által megfogalmazott álláspont – miszerint a hatósági engedély nem azonos az ipartörvény értelmében kiállított iparigazolvánnyal. Tarnai úgy határozta el egymástól őket, hogy az engedély az adott hatóság egyoldalú akaratkijelentése, addig az igazolvány esetén a bejelentő csupán kinyilvánítja akaratelhatározását a hatóság előtt és erről a tényről kap egy tanúsítványt.¹⁰³ Mivel a jogalkotó szándéka az volt, hogy a továbbiakban csak azok kereskedjenek közszükségleti cikkekkel, akik az Áv. hatálybalépését megelőzően is ilyen tevékenységet fejtettek ki, mindazok, akik nem üztek ilyen tevékenységet a jövőben csak hatósági engedély birtokában tehették meg azt. Ily módon tehát az állam ellenőrzés alatt tudta tartani a közszükségleti cikkek forgalmát. Azt viszont, hogy a hatósági engedély kiadása mely közigazgatási szerv hatáskörébe tartozik, sem a törvény, sem a végrehajtási rendelet nem tisztázta egészen 1917 októberéig, amikor is a 3678/1917. M. E. sz. rendelet az iparhatóságok hatáskörébe utalta a közszükségleti cikkek beszerzésére

¹⁰¹ BFL VII.5.c. 7503 – 1917.

¹⁰² Uo.

¹⁰³ TARNAI 1916, 308. p. Angyal Pál szerint a hatósági engedély és az iparigazolvány közötti különbség abban ragadható meg, hogy az engedély jogot teremt arra nézve, hogy a birtokosa a jövőben közszükségleti cikkekkel kereskedjen, addig az iparigazolvány csak deklaratív hatállyal bír, mert már egy létező jogot (iparüzési jog) tanúsít. Dános Árpád utal arra, hogy aki az ipartörvény 4. §-a szerinti iparigazolványt igényel és ezt a szándékát bejelenti a hatóságnak, ha a törvény eltérően nem rendelkezik, kötelessége azt kiadni a kérelmezőnek, hiszen az ipartörvény az iparszabadság talaján áll. A hatósági engedély esetében – mint azt Vass István is megállapítja – korlátokkal találkozunk, mind a kiadás, mind a terjedelem kapcsán. Egyrészt az iparhatóság megtagadhatta annak kiadását személyi okokból vagy közérdekből, tartalmilag pedig az engedély kizárólag megtagadhatta annak kiadását személyi okokból vagy közérdekből, tartalmilag pedig az engedély kizárólag közszükségleti cikkek árusítására vagy azok közvetítésére volt kiadható. In: ANGAL PÁL: *Az iparigazolvány 1916. IX. tc. (ÁV.) I. § 1. bekezdése szerinti hatósági engedélyt nem képez.* Büntető Jog Tára 1916/2. 20. p.; DÁNOS ÁRPÁD: *Az iparszabadság a magyar ipari közigazgatási jogban.* Magyar Jogászegylet. Budapest, 1933. 324 p.; VASS ISTVÁN: *Az u. n. lánc kereskedelmi, ennek egyes részei végrehajtása tekintetében és a Népruházati Bizottság felállítására tárgyában kiadott rendeletek ismertetése.* A Cipő. Budapest, 1917. 13-15. pp.

feljogosító hatósági engedély kiadását.¹⁰⁴ Az Áv. hatálybalépése és a rendelet kihirdetése között eltelt 22 hónapban a bíróságokra hárult a feladat, hogyan oldják fel a közigazgatási szabályozás hiánya okozta anomáliát.

2.2. Felmentések tévedés címén – A tényállás kiüresedése

Elsőként álljon itt példának *Komlós Gyula és Komlós Ferenc ügye*. *Komlós Ferenc* egy vagyonbukás szélére sodródott ügynök volt, aki fűszerárak értékesítésével foglalkozott. Fivére, *Komlós Gyula* kátrányolaj kereskedéssel foglalkozott, de látva, hogy testvére anyagilag szorult helyzetbe jutott az üzletét 1916 júliusában fűszerárura is kiterjesztette, hogy segítsen testvérének eladni a portékáit és ezen üzletág vitelével, önálló cégvezetői jogosultsággal fivérét bízta meg. A fűszeráru árusítására iparigazolványt váltott, mert azt gondolta, hogy az minősül az Áv. szerinti hatósági engedélynek. A bíróság először megállapította, hogy *Komlós Gyula* „ezzel az üzletággal nem azért egészítette ki kereskedését, hogy konjunkturális haszonhoz jusson, hanem azért, hogy fivérének megélhetést biztosítson”.¹⁰⁵ Ezt követően kiemelte az engedélyezési rendszer hiányát és levonta azt a következtetést, hogy noha *Komlós*-nak nem volt hatósági engedélye, de az említett üzletág bejegyzésre került „és ez a bejegyzés figyelemmel arra, hogy a hatóság melytől külön hatósági engedély volna kieszközölendő jogszabállyal meghatározva nincs, a hatósági engedélyt pótolja és a cégbejegyzéssel a törvény eme feltétele bekövetkezettnek mutatkozik”.¹⁰⁶ A törvényszék felmentette *Komlós Gyulát*, azonban a jogi érvelése hibás volt.

Az ítélőtábla viszont már más dogmatikai állásponton volt, ugyanis határozottan elutasította a törvényszéknek azt a jogi felfogását, hogy a cégbejegyzés¹⁰⁷ és az iparigazolvány joghatását tekintve azonos volna a hatósági engedéllyel. Egyetértett a törvényszékkel abban, hogy nem volt jogszabályban meghatározva az a hatóság, ahova a vádlottak folyamodtak volna, így a „a vádlottak jóhiszeműen feltételezték, hogy a fűszerüzlet kiterjesztésének cégbejegyzéssel, illetve iparigazolvány kiváltásával maguknak a hatósági engedélyt megszerzték”.¹⁰⁸ Ebből pedig a másodfokon eljáró bíróság helyesen vonja le azt a következtetést, hogy a „[...] nem büntetőjogi jogbeli jogi tévedés a judikatúra szerint a ténybeli tévedéssel esik egy elbírálás alá: a kir. ítélőtábla a Btk. 82. §-ában meghatározott beszámíthatóságot kizáró okot alkalmazta”¹⁰⁹ és a vádlottakat felmentette. A felmentés mögött az a dogmatikai magyarázat húzódik meg, hogy célzatos bűncselekményként az árdrágítás e fordulatát kizárólag szándékosan lehetett elkövetni. A szándék nem más, mint egy bűncselekményi tényálladékra irányuló tudatos akarat, tehát a szándék két elemből tevődött össze: a tudatból és az akaratból.¹¹⁰ A tévedés pedig nem más, mint a „képzet és a valóság közötti összhang hiánya”, amely büntetőjogilag csak akkor jelentős, ha a bűncselekmény valamely tényál-

¹⁰⁴ DEGRÉ MIKLÓS: *Az árdrágító visszaélések tárgyában kibocsátott új kormányrendelet*. Jogállam 1917/9-10. 650-663. pp.

¹⁰⁵ BFL VII. 5. c. 2486 – 1917.

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ A cégbejegyzés ugyan konstitutív hatállyal bírt a hatósági engedélyhez hasonlóan, de fogalmilag nem tekinthető hatósági engedéllynek, hiszen a bejegyzésre a kereskedő kereskedelmi telepe szerint illetékes törvényszék rendelkezett hatáskörrel. NAGY 1904, 106.; 118. pp.

¹⁰⁸ BFL VII.5.c. B. 1. 3066-1917/6. szám.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ ANGYAL 1909, 337-343. pp.

ladékára vonatkozott.¹¹¹ Fayer László szavaival élve tévedésről akkor beszélünk „midőn a cselekvő nem azt követi el, amit elkövetni akart, midőn a képzet és a cselekvés, illetőleg az eredmény nem fűdi egymást”.¹¹² A fenti ügyben a vádlott nem bírt tudomással arról, hogy mely hatósághoz kellene fordulni, nem is tudhatta, hiszen nem határozták meg az engedély kiadására hatáskörrel rendelkező közigazgatási szervet, így abban a téves tudatban volt, hogy cégbejegyzéssel eleget tesz a törvényi követelményeknek. A tévedése a hatósági engedély meglétére, mint tényállási elemre vonatkozott, a hibás képzet pedig abból fakadt, hogy nem is volt lehetősége tájékozódni afelől, hogy honnan szerezzen engedélyt, hiszen e tárgyban még akkor nem született jogszabály.

A törvényszék azon hibás jogi felfogása, hogy az iparigazolvány vagy a cégbejegyzés azonos a hatósági engedéllyel, megjelent *Desser Dezső* ügyében is. *Desser* 1916 novemberében sógorának adott el 10 700 kg paprikát, mely bevásárlásra iparigazolványt is igényelt abban a tudatban, hogy az minősül az Áv. szerinti hatósági engedélynek. Azért szerzett be ennyi paprikát, hogy sógorát áruval segítse, akit több kórház élelmezésének vezetésével bíztak meg ebben az időben. Ebben az ügyben szintén nem tévedés címen mentette fel a vádlottat, így azonos módon az ítéletáblának kellett helyesbíteni a döntést. A törvényszék csupán annyival indokolta a felmentést, hogy a „IX. kerületi előljáróság, mint I. fokú iparhatóság által kiállított iparigazolvánnyal igazolta azt, hogy a kérdéses vásárlás idejében már jogosítva volt fűszeráru, tehát paprika vásárlására”.¹¹³ Az ítéletábla ismét kimondta, hogy téves a törvényszék engedéllyel kapcsolatos álláspontja és rögzítette, hogy a hatósági engedély kérdése az elkövetés időpontjában szabályozva nem volt, így „feltehető a vádlotról, hogy tüzetes jogszabály hiányában abban a véleményben volt, hogy az iparigazolvány az előbb idézett törvényben megkívánt hatósági engedélyt pótolja” s ennek következtében a „vádlottnak e téves, de jóhiszemű védekezése folytán neki az árdrágító visszaélés vétségének a hatósági engedély meg nem létében rejlő tényálladási eleme nem számítható be”.¹¹⁴

Egy másik ügyben majdnem azonos tényállás mellett a törvényszék már helyesen állapította meg, hogy az iparigazolvány nem azonos a hatósági engedéllyel, viszont a tévedés tényét nem érzékelte, így felmentő ítéletet sem hozott a bíróság. A tényállás szerint *Aczél Marcell* vádlott, aki egy motorgyári cég tisztviselője volt, és *Adler Horác*, a nagysurányi cukorgyár nyugalmazott tisztviselője 4850 kg szappant szereztek be. *Adlernek* volt egy „Londoni Úri Szabóság” névre hallgató, törvényszékieleg bejegyzett szabóüzlete és az V. kerületi előljáróságtól háztartási cikkek árusítására jogosító igazolványt igényeltek a beszerzés előtt, mert úgy vélték, hogy az iparigazolvány és a cégbejegyzés pótolja a hatósági engedélyt. *Aczél* előadta, hogy a motorgyári cég jövedelme ez idő tájt jelentősen megcsappant, kiadásai pedig családi körülményei és a fokozódó infláció következtében megnövekedtek, ezért kellett új jövedelemforrás után néznie. A törvényszék csupán annyit állapított meg, hogy „*Aczélnek és Adlernek a védekezése, mely szerint utóbbi a cselekmény elkövetésekor már bírt iparigazolvánnyal szintén nem volt figyelembe vehető, lévén már túlhaladott álláspont, hogy az iparigazolvány nem ruházza a tulajdonosára a hivatásszerű kereskedői jelleget*”.¹¹⁵

¹¹¹ ANGYAL 1909, 343.

¹¹² FAYER LÁSZLÓ: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. I. k. Franklin Társulat. Budapest, 1905. 313. p.

¹¹³ BFL VII.5.c. 4723 – 1918.

¹¹⁴ BFL VII.5.c. 16. B. 3214 – 1918/5. szám.

¹¹⁵ BFL VII.5.c. 3391 – 1917.

Az ítélőtáblára várt ismét a feladat, hogy korrigálja az indokolást és felmentse a vádlottakat. A bíróság meg is tette és kiemelte, hogy a vádlottak tévedése nem a Btk. nem tudásából fakadt, hanem „tévedésüknek forrása az a hit, hogy törvényes szabályozás híján a tényleg kiadott iparigazolványt olyannak tekintették, amely a hatósági engedélyt magában foglalja”,¹¹⁶ amelyre tekintettel megállapította a Btk. 82. §-a szerinti beszámíthatóságot kizáró okot.¹¹⁷

A törvényszéki és ítélőtáblai ítéletek azt bizonyítják, hogy az engedélyezési rendszer hiánya jogbeli tévedést eredményezett a kereskedőknél, amelynek nyomán bűncselekmény hiányában felmentették őket egészen 1917 októberéig, ami a tényállást részben kiüresítette, mint azt Radványi László is megerősíti.¹¹⁸ Dietz Károly például azért nem tartotta megfelelőnek a tévedés címén való felmentést, mert az eltelt egy év alatt a sajtóból vagy az ügyvédtől mindenkinek megvolt a lehetősége arra, hogy tájékozódjon afelől, az iparigazolvány nem helyettesíti a hatósági engedélyt.¹¹⁹ Végül kijelenthető, hogy a törvényszék dogmatikai megközelítése többször hibás volt, nem vette figyelembe az iparigazolvány és a hatósági engedély közötti különbséget vagy a tévedés tényét, aminek következtében az ítélőtáblának kellett kialakítani a helyes jogi álláspontot és meghozni a megfelelő indokolással ellátott felmentő ítéletet. A jogalkotó végül a 3678/1917. sz. M. E. rendelettel rendezte a hatósági engedély kérdését, véget vetve a több mint egy évig tartó bizonytalanságnak a joggyakorlatban.

3. A mennyiségi korlát: a házi, gazdasági és üzemi szükségletet meghaladó mennyiség jelentése

A bűncselekmény megvalósulásához nem volt elegendő az elkövetési tárgy közszükségleti minősége, az elkövetéshez az is szükséges volt, hogy a beszerzett mennyiség az elkövető saját házi, üzemi és gazdasági szükségletét aránytalanul meghaladja. Az aránytalan jelleg megállapítása az elkövető tényleges szükségletének és a beszerzett készletnek az összevetésével történt.¹²⁰ A törvény részletes indokolása is tartalmazott iránymutatást az aránytalan mennyiségre vonatkozóan, miszerint ezt „az összes körülmények figyelembevételével, így különösen a háztartás, a foglalkozás, az üzem terjedelme, a szolgálatban álló és más ellátandó személyek száma figyelembevételével kell eldönteni”.¹²¹ Abban az esetben viszont, ha valaki saját szükségletre szerzett be azzal arányban álló mennyiségű közszükségleti cikket, akkor nem csak a mennyiségi feltétel hiányában volt felmenthető, hanem a nyerészkedési célzat hiánya miatt is, hiszen „önmagán senki sem nyerészkedhetik”.¹²² Nem volt megállapítható a büntetőjogi felelősség abban az esetben sem, ha valaki tudatlanságból vagy túlzott aggodalomból, gondosságból szerzett be a szükségesnél nagyobb mennyiséget maga vagy

¹¹⁶ BFL VII. 5. c. B. I. 2618 – 1917/ 10. szám.

¹¹⁷ 1878. évi V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. 82. §.

¹¹⁸ RADVÁNYI LÁSZLÓ: *A háborús kereskedelem megrendszabályozása*. Üzlet Kiadóhivatala. Budapest, 1918. 132-133. pp.

¹¹⁹ DIETZ KÁROLY: *Az árdrágító visszaélések, a bírói és rendőrségi joggyakorlat I.* Ügyvédek Lapja 1917/7. 1917. 7-8. pp.

¹²⁰ BALÁS 1917, 86-87. pp.; ISAÁK 1916, 384. p.

¹²¹ 1916. évi IX. törvény cikk indokolása az árdrágító visszaélésekről. Részletes indokolás az 1.§-hoz.

¹²² ISAÁK 1916, 384. p.

családja számára.¹²³ Az ilyen elkövetők a Csemegi-kódex 82. §-a szerinti ténybeli tévedés címén mentesültek a felelősségre vonás alól.¹²⁴

A mennyiségi feltétel mérlegelését jól példázza *Virág János* ügye. A vádlottnak mosó és tisztító üzlete volt. 1916 nyarán 1360 kg szappanfőzéshez szükséges zsiradékot szerzett be, ezt kifőzte szappanná és az elkészített szappanból 12 métermázsa mennyiséget adott el. A törvényszék külön vizsgálta a vádlott házi és üzemi szükségletét. A vádlott vallomása alapján a tisztító üzletében napi 800-900 koronát forgalmazott, így naponta 6-6,5 kg szappanra volt szüksége. Kitért arra is, hogy a beszerzés előtt, augusztusban katonai sorozásra kellett mennie, így abban a félelemben volt, hogy nem lesz ideje az üzlete ügyeit ellátni, így csak azért szerzett be ilyen nagy mennyiséget, hogy a folyamatos üzemi működése ne szenvedjen fennakadást. Az üzemi szükséglet bizonyításához a bíróság szakértőként hallgatta ki *Hajdú Dénes*-né, akinek a vádlottéhoz hasonló szakmája és üzlete volt. A szakvélemény cáfolta a vádlott védekezését, ugyanis naponként átlagosan 1 és 1,5 kg szappanra lehetett szüksége, amiből következik, hogy az 1360 kg mennyiség egy egész évi szükségletét messze felülmúlta, így a besorozástól való félelmében sem lehetett szüksége ennyi szappanra, hogy üzletének működését a jövőben is biztosítsa.¹²⁵ Ezt megerősíti az a tény, hogy még a szappan eladását követően, mikor összesen 160 kg szappan felett rendelkezett, sem volt fennakadás az üzlet működésében. *Virág* emellett házi szükséglete vonatkozásában hivatkozott arra, hogy azért is vásárolt ennyi zsiradékot és adta el a belőle kifőzött szappant, mert a befolyt összegből a saját lakbérét fizette ki. A szakértői vélemény alapján megállapítást nyert, hogy „[...] a vádlott a 12 métermázsa szappant különként 7 korona 60 fillérjével adván el, azért összesen 9120 koronát kapott, amennyi pénze csupán pedig házbérfizetés céljából nem lehetett szüksége [...]”.¹²⁶ Ezzel kétséget kizáróan bizonyítást nyert, hogy a több, mint 1 tonnányi szappan aránytalanul meghaladta a vádlott üzemi és házi szükségletét, amelynek következtében a bíróság bűnösnek mondta ki az Áv. 1. §-a szerinti árdrágító visszaélés vétségében.

Rogátsy Zsigmond ügyében viszont felmentő ítéletet hozott a törvényszék, amely esetben a vádlott 420 kg búzakeményítőt szerzett be. A nyomozás adataiból viszont kiderült, hogy Rogástynak fényképészeti üzlete volt, aminek keményítő szükségletét figyelembe véve sem látszott a vásárolt mennyiség olyan nagynak, hogy az üzleti szükségletét aránytalanul meghaladta volna.¹²⁷

IX. Az árdrágító közvetítés

„Ma az ügynökök ezrei tulajdonképpen titkos ügynökök, akik keresetük után adót nem fizetnek s ezek azok az emberek, akik azt a sok kezet adják [...] minélfogva az a malacz, amelynek ára 50 korona, mikor a vásárra beviszik, a vásár végén 200 koronába kerül.”¹²⁸ *Simonyi-Semadam Sándor* képviselőházi felszólalásának idézett részlete jól visszatükrözi a világháború idején burjánzó lánckereskedelem körül kialakult közhangulatot. Az eredeti

¹²³ FINKEY 1916, 158. p.

¹²⁴ BALÁS 1917, 87. p.

¹²⁵ BFL VII. 5. c. 3344 – 1917.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ BFL VII. 5. c. 11758 – 1918.

¹²⁸ KN 1910-1915. XXVII. k. 580. p.

tervezetben nem szereplő árdrágító közvetítés tényállása ebben a feszült hangulatban, rögtönzött módon került be a törvényjavaslatba, anélkül, hogy e tényállás körül érdemi vita bontakozott volna ki. A tényállás célja a lánckereskedelem visszaszorítása volt. Az áruközvetítés önmagában nem hordozott társadalomra veszélyességet, hiszen egy árucikknek valamilyen úton el kellett jutnia a termelőtől a fogyasztóhoz. A probléma akkor jelentkezett, mikor gazdasági indok vagy cél nélkül ment keresztül az áru több ember kezén, hiszen ilyenkor valaki mesterségesen bonyolította meg a forgalmat, hogy „az áru kerülő utakat tegyen, a végállomásra, a fogyasztóhoz való érkezése előtt”, és így a nagy kereslettel bíró, nagy mennyiségben vásárolt áruk esetén már a legkisebb drágítás is fogyasztók tömegét érintette.¹²⁹ A lánckereskedelem fogalmát röviden, ám annál lényegre törőbben fogalmazta meg a törvényszék egy 1917-es ítéletében: „[...] az árdrágító visszaélések legveszedelmesebbikének az ún. lánckereskedelemnek egyik esete, midőn egyre fokozódó árakon meg kézről kézre az áru, míg végre az eredeti ár sokszorosán jut el a fogyasztókhoz”.¹³⁰ Ilyenkor az árucikk drágulását az okozta, hogy eladó a közvetítő díját is beépíti az árba, így a nyereségen tulajdonképpen osztozkodnak.¹³¹ Továbbra is fontos hangsúlyozni, hogy ez csak akkor hordozott magában társadalomra veszélyességet, ha mindez bármiféle gazdasági cél nélkül történt, amikor alapvetően nem lett volna szükség a közvetítésre az áru fogyasztóhoz való eljuttatásában, tehát ezek az ügynökök „koczkázatot nem viselő közvetítőként furakodnak az igazi kereskedők, a termelők és a fogyasztók közé”.¹³² Mindezen visszaélésektől a jogalkotó úgy akarta megtisztítani a gazdasági életet, hogy az árufelhalmozással azonos büntetéssel fenyegette azt is, „aki anélkül, hogy kereskedő vagy bejegyzett cégű ügynök volna, közszükségleti cikkeknek árusok vagy más kereskedők részére való közvetítésével foglalkozik”.¹³³ A bírósági gyakorlatra várt azoknak a kérdéseknek a megválaszolása, hogy a jogalkotó mit értett közvetítés, azzal való foglalkozás mint elkövetési magatartás alatt és hogyan kell értelmezni a büntetlenségi kivételeket.

1. A közvetítés meghatározása

A közvetítés alatt Baumgarten Nándor szerint nem a Kt. által meghatározott közvetítés fogalmat kell érteni. A Kt. értelmében a közvetítés az ügyletkötés külső formájára vonatkozik, így ügyletet közvetít az, „aki a feleket ügyletkötés céljára összehozza, anélkül, hogy az ügyletet maga megkötné”.¹³⁴ Egészen pontosan a Kt. azt szabályozta, hogy az ügyletek közvetítése akkor minősült kereskedelmi ügyletnek, ha azt iparszerűleg folytatták.¹³⁵ Baumgarten és Isaák szerint az Áv. nem az ügyletek közvetítését kriminalizálta, hanem a közszükségleti cikkek tényleges közvetítését, vagyis azt kellett figyelembe venni, hogy az elkövető kifejtett-e olyan gazdasági tevékenységet, amely a fogyasztók közszükségleti

¹²⁹ ISAÁK GYULA: *Árdrágító közvetítés*. Bűnügyi Szemle 1917/3. 86-87. pp.

¹³⁰ BFL VII.5.c. 3391 – 1917.

¹³¹ DIETZ KÁROLY: *Az árdrágító visszaélések, a bírói és rendőrségi joggyakorlat III.* Ügyvédek Lapja 1917/9. 5. p.

¹³² Uo.

¹³³ 1916: IX. tc. 1. § 3. bekezdés.

¹³⁴ BAUMGARTEN NÁNDOR: *Az árdrágító visszaélésekről szóló törvény I. § 3. bekezdéséhez*. Büntető Jog Tára 1916/3. 34. p.

¹³⁵ 1875: XXXVII. tc. 259. § 7. pont.; KUNCZ ÖDÖN – NIZSALOWSZKY ENDRE: *Hiteljog I. A kereskedelmi törvény és joggyakorlata*. Grill. Budapest, 1937. 5. p.

cikkkel való ellátását hátráltatja.¹³⁶ Balás P. Elemér is megerősíti, hogy a közvetítést „nem külsőleges ismertetőjelek szerint kell meghatározni, hanem materialiter, az élet realitásának szem előtt tartása mellett”.¹³⁷ Ez az interpretáció a jogszabály teleologikus értelmezéséből fakad, mivel azt veszi figyelembe, hogy az Áv. célja a közellátás védelme, a közszükségleti cikkek fogyasztók általi elérhetőségének biztosítása, minek következtében nem az a lényeg, hogy a közvetítés formailag megfelelt-e Kt. szabályainak, hanem hogy gazdaságilag tett-e kerülőutat az áru. A közvetítés tehát ténykérdés.

Szánthó Antalné ügyében a törvényszék megpróbálta definiálni, hogy mit kell közvetítés alatt érteni. A vádirati tényállás szerint a vádlott 459 kg libazsír eladását közvetítette, ami annyiban merült ki, hogy a vevő Méhes Oszkár tudomására hozta, hogy Farkas Béni üzletének kirakatában egy cédula szerint libazsír vásárolható. A törvényszék szerint ez a cselekedet nem merítette ki a közvetítéssel foglalkozás fogalmát, de még közvetítésnek sem lehetett minősíteni, ugyanis a közvetítés nem más, mint „[...] a vevőnek az eladóval történő összehozása, alkudozás útján való megállapítása az áru mienségének, minőségének, mennyiségének és az egységárának”, amit a vádlott nem tett, hiszen a férje kollégájának kérdésére felkutatta, hogy hol kapható libazsír, más szerepe az üzlet lebonyolításában nem volt.¹³⁸

Marmor Náthán ügyében a bíróság azt is mérlegelte, hogy gazdaságilag indokolt közvetítés volt-e a vád tárgyát képező cselekmény. A vádlott egy kirakatrendező volt, akit az üzlettulajdonos damasztvászon eladásával bízott meg. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az elkövetés időpontjában a damasztvászon egy kirívóan keresett közszükségleti cikk volt, így az elkövető szándékának át kellett fognia azt, hogy az áru közvetítés útján való eladása, csak azt a célt szolgálta, hogy a damasztvászon árába a közvetítési díjat is beépítsék, „tehát a vádlott tevékenysége semmi gazdasági célt nem szolgálhatott, ha csak nem azt, hogy az áru kézzől kézre görgítve megdrágítsék”.¹³⁹

2. A közvetítéssel foglalkozás

A közvetítés fogalmának értelmezése nem okozott komolyabb gondot a judikatúrának, nem úgy, mint az elkövetési magatartás, a közvetítéssel foglalkozás. Mendelényi László már az 1916-os joggyakorlatot elemezve úgy foglalt állást, hogy még az ítélőtáblák joggyakorlata sem volt egységes, hiszen míg az egyik bíróság többszöri közvetítést követelt meg a közvetítéssel foglalkozás megállapításához, addig a másik megelégedett az egyszeri közvetítéssel is.¹⁴⁰ Angyal Pál már háromféle álláspontot vázolt fel, nevezetesen az egyszeri közvetítést, az üzletszerű közvetítést és egy kettő közötti nézőpontot, miszerint a foglalkozás több mint az egyszerű közvetítés, de az üzletszerűség fokát még nem éri el. Ez azzal indokolható, hogy ahol a Btk. üzletszerűséget kívánt meg ott *expressis verbis* így rendelkezett, e törvényi rendelkezés nélkül azt nem lehetett a tényálláshoz tartozónak tekinteni.¹⁴¹

¹³⁶ BAUMGARTEN 1916, 35.; ISAÁK 1917, 90. p.

¹³⁷ BALÁS 1917, 112. p.

¹³⁸ BFL VII. 5. c. 5494 – 1918.

¹³⁹ BFL VII. 5. c. 12168 – 1917.

¹⁴⁰ MENDELÉNYI LÁSZLÓ: Büntető igazságszolgáltatásunk az 1916. évben. Bírak és Ügyészek Lapja 1917/63. 490. p.

¹⁴¹ ANGAL PÁL: Az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX. tc. és az árdrágító kihágásokról szóló rendeletek (Recenzió). Büntügyi Szemle 1917/6. 213. p.

Gergely Bertalan pesti ügyvéd ezt a felfogást finomította és a közvetítéssel foglalkozás fő fogalmi elemének az életfenntartási jelleget nyilvánította, azaz a közvetítést életfenntartási célból kellett folytatnia az elkövetőnek, de nem volt feltétele az, hogy a főfoglalkozása legyen, elégséges volt, ha hasznát hajtó mellékfoglalkozásként üzte ezt a tevékenységet.¹⁴² Baumgarten ugyanezt az álláspontot képviselte és hangsúlyozta, hogy nem az ügyletek száma a döntő, hanem az ügylet vagy ügyletek jellege. Szavaival élve „a közvetítéssel foglalkozás kevesebb, mint a kereskedés, de több mint az alkalomszerű közvetítés”, ez utóbbitól az életfenntartó jelleg határolja el.¹⁴³ Az elkövetési magatartás körüli jogirodalmi nézetek 1917-re ugyan egységessé váltak, de ez egyáltalán nem mondható el a törvényszéki gyakorlatól.

Szabó Lajos ügyében a vádlott 600 kg cukrot szerzett be, állítása szerint felesége megbízására. A védekezése során utalt arra, hogy a feleségének cukorka üzlete volt, ahol gyümölcsíz, málnaszörp és birsalmasajt előállításával foglalkozott, így nagyobb mennyiségű cukorra volt szüksége. A vádlott védekezése ott szenvedett csorbát, hogy miután megszerezte a cukrot, azt nem juttatta el a felesége üzletébe, hanem a Nyugati Pályaudvaron egy vagonban állomásoztatta és a felesége nem sokkal a vétel után el is adta a cukrot, tehát nem volt rá szüksége. A vádlottat a törvényszék az Áv. 1. bekezdése, tehát a beszerzéses alakzat szerint vonta felelősségre.¹⁴⁴ Az ítélőtábla azonban megváltoztatta a törvényszék döntését. Egyrészt megállapította, hogy Szabó cselekménye közvetítésnek minősül, mivel nem a saját maga részére, hanem más részére szerzett be árut. A közvetítés materiális értelmezése okán Balás P. Elemér is utal rá, hogy nem zárható ki a közvetítők köréből, aki nem csak közvetíti, de más részére – akár saját nevében – meg is köti az ügyletet megbízás folytán.¹⁴⁵ A kérdés, hogy a 600 kg cukor eseti megbízás alapján való közvetítése elérte-e azt a mércét, ami kimeríti a foglalkozás fogalmát. Az ítélőtábla nemlegesen döntött és a következőképpen indokolta ítéletét: „Szükséges tehát, hogy a közszükségleti cikkek közvetítése a megélhetés egyik forrásául szolgáljon. Ez pedig nem állapítható meg vádlott terhére, amennyiben csupán egy esetben fejtett ki közvetítési tevékenységet, azt is a neje részére, s a közvetített ügylet is aránylag nem nagy jelentőségű.”¹⁴⁶ Az ítélőtábla döntéséből a contrario az következik, hogy ha a közvetített ügylet nagy jelentőségű, akkor megvalósíthatja az elkövetési magatartást. E kérdésre a választ a törvényszék a korábban már idézett Haim Asaria-ügy egyik vádlottja Benaroya Behor vonatkozásában adta meg.

Benaroya Behor egy konstantinápolyi kereskedő és a Deutsch, Márkus és Fia nevű cég között akart közvetíteni 70 láda gyufát. A közvetítési tevékenysége abban állt, hogy az árut Bécsből Budapestre szállította. Egyetlen közvetítésről volt szó csupán, a törvényszék mégis azt állapította meg, hogy a közvetített áruk nagyobb mennyisége és nagyobb értéke kimerítette a közvetítéssel foglalkozás fogalmát.¹⁴⁷ Arra viszont nem merült fel bizonyító adat, hogy a közvetítés ellenszolgáltatás, azaz jutalék fejében történt vagy ingyenesen, viszont a törvényszék arra a vitatható jogi álláspontra jutott, hogy ez a bűncselekmény megvalósulása szempontjából nem érdemel figyelmet.¹⁴⁸ Az ítélőtábla ennek kapcsán rá-

¹⁴² GERGELY BERTALAN: *Az árdrágító visszaélések a 3678/1917. M. E. számú (ugynevezett lánczkereskedelmi) rendelet megvilágításában.* Ügyvédek Lapja 1918/6. 6. p.

¹⁴³ BAUMGARTEN 1916, 36. p.

¹⁴⁴ BFL VII. 5. c. 2370 – 1917.

¹⁴⁵ BALÁS 1917. 112.

¹⁴⁶ BFL VII. 5. c. B. 1. 1955 – 1917/ 7. szám.

¹⁴⁷ BFL VII. 5. c. 11171 – 1918.

¹⁴⁸ Uo.

világított arra, hogy „téves a törvényszéknek az a jogi álláspontja, mintha ennek a bűncselekménynek szempontjából közömbös volna, hogy vajon a tettes jutalékért, vagy annak reményében cselekszik, vagyis közömbös, hogy anyagi haszonszerzés-e cselekedetének rugója”.¹⁴⁹ Ezt azzal indokolta, hogy a közvetítéssel foglalkozás feltételezi az anyagi haszon szerzésének a célzatát, azaz a nyerészkedési célzat implicit tényállási elem, hiszen az *expressis verbis* nem jelenik meg a tényállásban, de a közvetítéssel foglalkozás magába foglalta. Ez azt jelentette, hogy ha ingyenesen történt a közvetítés, akkor nem állapítható meg a nyerészkedési célzat, tehát a közvetítéssel foglalkozás sem. A jogszabály teleologikus értelmezésével ez a felfogás mindenképpen harmonizál, hiszen a tényállás megalkotásával közvetlenül a lánckereskedelmet, indirekten pedig a közvetített cikkek drágulását kívánta megakadályozni a jogalkotó. Abban az esetben, ha csak szívességből, ingyenesen történt meg a közszükségleti cikk közvetítése az nem hordozza magában azt a veszélyt, hogy az ára növekedni fog, hiszen nincs közvetítési díj, amit az eladó be tudna építeni az árba.

Rácz Ödön ügye jó példa arra, hogy a törvényszék a bűnösség kérdésében helyesen döntött, de az indokolás nem volt megfelelő. Rácz Ödön gyakorló ügyvéd volt, aki korábbi ügyfele Jánosky Jenő által forgalomba bocsátott 160 db sertést közvetített Kamper Mór kereskedő részére. A vádlott azt a védekezést adta elő, hogy bárminemű anyagi előny kikötése nélkül azért közvetített, mert Jánosky régi ügyfele, több ügyvédi munkát elvégzett neki, azonban azokat nem tudta kifizetni, így 2000-3000 koronával adós maradt. Így Jánosky azt az ajánlatot tette neki, hogy amennyiben 160 db sertését el tudja adni, akkor a vételárból kifizetné a tartozást. Az iratok között fekvő levelezések alapján azonban beigazolódott, hogy a vádlott részére a sertések vételárából Jánosky minden kilogramm után 10 fillér jutalékot kötött ki. A vádlott azt az „ingoványos talajon álló” védekezést adta elő, hogy ez nem jutalék, hanem Jánosky oly módon kívánta kiegyenlíteni a tartozását, hogy a sertések minden kilogrammja után 10 fillért biztosított részére. A közvetítés tehát provízióért cserébe történt, így a törvényszék helyesen állapította meg Rácz bűnösségét, viszont indokolásában arra hivatkozott, hogy „[...] a bűncselekmény elkövetéséhez vagyoni előny kikötése nem szükséges”, és közömbös, hogy szívességből vállalta-e a közvetítést.¹⁵⁰

Gál Miksa ügyében szintén hasonló döntést hozott a törvényszék. Kimondta ugyanis, hogy a jutalék kikötése azért közömbös, mert a tényállásnak szubjektív oldalon nem eleme a célzat, így nem releváns az, hogy anyagi haszonszerzés végett követte-e el a bűncselekményt vagy sem.¹⁵¹ A célzatot, mint implicit tényállási elemet nem vette tehát figyelembe. Az ítéletábra több elvi élű megállapítást tett az ügy kapcsán. Először is megismételte azt a már korábban idézett jogi álláspontot, hogy a közvetítés szempontjából nem közömbös, hogy az díjért vagy szívességből történt, ami a közvetítéssel foglalkozás fogalmából vezethető le. Az elkövetési magatartást mélyebben értelmezte és szinte szó szerint megismételte Baumgarten érvelését, ugyanis a tábla szerint a közvetítéssel foglalkozás csak akkor állapítható meg, ha „nem is rendszeresen és hivatásszerűleg, de legalább haszonhajtó mellékfoglalkozásként üzi a tettes a közvetítést. Nem forog fenn tehát a tényelem azzal szemben, aki szívességből közvetít”.¹⁵²

¹⁴⁹ BFL VII. 5. c. 16. B. 6769 – 1918/ 11. szám.

¹⁵⁰ BFL VII. 5. c. 10822 – 1918.

¹⁵¹ BFL VII. 5. c. 11773 – 1918.

¹⁵² BFL VII. 5. c. 16. B. 5974 – 1918/ 7. szám.

3. A mentesítő körülmények értelmezése: kereskedő és bejegyzett cégű ügynök

3.1. Dogmatikai áttekintés

Az árdrágító közvetítés tényállásának megalkotásakor ugyanaz vezérelte a jogalkotót, mint az árufelhalmozás vétségének kodifikálásakor. Úgy kellett megalkotni a tényállást, hogy a magatartás kriminalizálása a tisztességes kereskedelmet ne akadályozza. A törvény e célja kimondásra került a *Rosenbaum*-ügyben, mikor a törvényszék teleologikus értelmezést alkalmazott: „[...] az 1916. évi IX. tc.-nek nem az az intentiója, hogy az egyes egyének alkalmazottak foglalkozásukban megakadályoztassanak, hanem egyes egyedül azon célt kívánja szolgálni, hogy a hivatlan elemek a kereskedelemtől távoltartassanak.”¹⁵³ Az elkövetési magatartásként meghatározott közvetítéssel foglalkozás és a büntetlenségi kivételként megjelenő kereskedői meghatározott közvetítéssel foglalkozás és a büntetlenségi kivételként megjelenő kereskedői hivatás fennállásához tartalmilag majdnem ugyanazokat a tényeket kellett bizonyítani. Az előbbi esetén azt, hogy a közvetítést az elkövető legalább haszonhajtó mellékfoglalkozásként, életfenntartási célból üzte, a kereskedői minőségnél pedig – mint azt *Isaák Gyula* is megállapítja – azt, hogy a kereskedést hivatásszerűen gyakorolta, azaz ez kellett, hogy legyen életfenntartásának „állandó és főeszköze”.¹⁵⁴ Itt szükséges visszautalni *Baumgarten* azon megállapítására, hogy „a közvetítéssel foglalkozás kevesebb, mint a kereskedés [...]”,¹⁵⁵ így habár vékony a mezsgye a két fogalom között, mégis elválnak egymástól, tehát a joggyakorlatnak úgy kellett kialakítania a közvetítéssel foglalkozás és a kereskedői minőség fogalmi határait, hogy a tényállási elem jelentése ne essen egybe, különben „a törvény önmagát nyilvánítaná hatálytalannak”.¹⁵⁶ A kérdés innentől az, hogy pontosan ki minősül kereskedőnek az árdrágító közvetítés vonatkozásában és miben különbözik e büntetlenségi kivétel a hivatásszerűségtől. *Isaák* szerint e kereskedő fogalom alatt „nem a merev tételes jogszabály ismérvei, hanem a hivatásánál fogva, a közélet felfogása által kereskedővé minősített egyént kell érteni”.¹⁵⁷ *Kuncz Ödön* is kiemelte, hogy a Kt. kereskedő fogalma nincs összhangban a közfelfogással, mert kereskedőnek minősül a törvény értelmében az iparos és az őstermelő is.¹⁵⁸ Az ügynök fogalmát nem határozza meg a Kt. és az Áv. sem. Legáltalánosabb értelemben az minősült ügynöknek, aki az adott ügyben más nevében, más helyett járt el megbízás alapján.¹⁵⁹ *Kuncz* álláspontja szerint ügynöknek az az önálló kereskedő tekinthető, aki díjazás ellenében élethivatásszerűen más kereskedő nevében kereskedelmi ügyletek közvetítésével foglalkozik.¹⁶⁰

3.2. Törvényszéki joggyakorlat

A két büntetlenségi kivétel, azaz a hivatásszerűség és a kereskedői minőség elválasztására már 1916-ban sor került *Hirsch Vilmos* ügyében. A történeti tényállás szerint *Hirsch Vilmos* 1916

¹⁵³ BFL VII. 5. c. 2771 – 1917.

¹⁵⁴ ISAÁK 1917, 101. p.

¹⁵⁵ BAUMGARTEN 1916, 36. p.

¹⁵⁶ ISAÁK 1917, 100. p.

¹⁵⁷ Uo. 101. p.

¹⁵⁸ KUNCZ ÖDÖN: *A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve*. Grill. Budapest, 1944. 20-21. pp.

¹⁵⁹ KEMÉNY DEZSŐ: *Ügynök*. In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon* VI. k. Pallas. Budapest, 1907. 809-814. pp.

¹⁶⁰ KUNCZ 1944, 115. p.

februárjában megállapodást kötött *Lehner Ármin* kereskedővel, hogy cipők eladását közvetíti neki. Néhány nappal később 5364 pár cipőt sikerült eladni *Vámos Zsigmond* számára 7600 korona összegben, úgy, hogy ebből a vételárból 1500 koronát, mint közvetítői díjat magának vindikált. A megkötött ügylet olyan volt, amely értékénél fogva kimerítette a közvetítéssel foglalkozás fogalmát, azonban a vádlott azzal védekezett, hogy már régebb óta kereskedett, először gazdász, szatócs, molnár, majd mozis lett, a legutóbbi időben a segesvári, illetve brassói tartózkodása alatt bizományi ügyletekkel, köztük cipők eladásával foglalkozott. Előadta továbbá azt is, hogy nővérének özv. *Spitzer Árminnének* Martosludadon egy cipőkereskedése volt, ahol 2%-os provízióval ügynökként alkalmazták. Az özvegyasszony és *Hirsch Jónás* tanúk egybehangzóan bizonyították, hogy valóban alkalmazott ügynöke volt a cipőkereskedésnek. Azonban amikor a vádlott 1915-ben Brassóban iparigazolványt váltott, az kizárólag a város területén történő gabonakereskedésre jogosította fel, így, amikor a „a vádlott kereskedő volt ugyan, de éppen annál a körülménynél fogva, hogy a kereskedelmi ügyletek körének specisálta, az általa megjelölt gabona ügyletek megkötésén kívül más ügyletek kötéseire jogosultságot nem szerzett”.¹⁶¹ A jogszabályt teleologikus módon értelmezve kimondta, hogy „a törvényhozónak sem lehetett a célja, hogy az árdrágító visszaélésekről szóló törvény 1. §-ának utolsó bekezdésében meghatározott bűncselekmény elkövetése alól kivonjon oly kereskedőket, akik az általuk megjelölt kereskedelmi ügyleteken felül épen a háború kínálta alkalomnál fogva foglalkoznak más kereskedelmi ügyletekkel”.¹⁶² Az ítéletábra megváltoztatta a törvényszék ítéletét és rögzítette, hogy a két büntetlenségi kivétel között a következő különbség húzható meg: „[...] ugyanezen törvényszakasz harmadik bekezdése a kereskedőt csak általánosságban, minden megkülönböztetés nélkül említi és a kereskedő részére minden további feltétel nélkül mentességet biztosít. Ebből viszont az következik, hogy az Áv. 1. § harmadik bekezdésében meghatározott bűncselekmény alanya kereskedő egyáltalában nem lehet, tehát tekintet nélkül arra, hogy a közvetítés saját üzletkörében tartozó, vagy azon kívül eső közszükségleti cikkekre vonatkozik”.¹⁶³ Levonható az a következtetés, hogy az árdrágító közvetítésnél elegendő annak bebizonyítása, hogy az elkövető bármilyen kereskedelmi tevékenységgel iparszerűleg, életpályaképpen foglalkozott, nem szükséges annak bizonyítása, hogy a vád tárgyává tett közszükségleti cikk közvetítése egyenmű-e a korábbi tevékenységével.

A két büntetlenségi kivétel elhatárolása jelent meg *Rosenbaum Ödön* ügyében is, ahol azért látta fennforogni a bíróság a büntetlenségi kivételt, mert a vádlott igazolta, hogy 12 éve áll a *Stollwerk* cég alkalmazásában.¹⁶⁴ Az ítéletábra helybenhagyta a döntést, de azzal kiegészítette az indokolást, hogy „hivatásszerűség az Áv. 1. § első bekezdésében meghatározott vétség megállapítását kizárja, de nem képez mentességi okot a harmadik bekezdésben körülírt vétség elbírálásánál”.¹⁶⁵

Az előbb említett módon döntött a törvényszék *Papper Vilmosné* ügyében, ahol a vádlott 10 tonna gyertya eladását közvetítette. A bíróság nem vizsgálta a hivatásszerűségnél megjelenő minőségi és mennyiségi kritériumokat, csupán azon az alapon mentette fel a vádlottat, hogy „évek óta szatócs üzlete van Újpesten iparigazolvánnyal, úgy tehát kereskedő”.¹⁶⁶

¹⁶¹ BFL VII. 5. c. 5696 – 1916.

¹⁶² Uo.

¹⁶³ BFL VII. 5. c. B. I – 6675 – 1916.

¹⁶⁴ BFL VII. 5. c. 2771 – 1917.

¹⁶⁵ BFL VII. 5. c. B. I. 2490 – 1917/ 5. szám.

¹⁶⁶ BFL VII. 5. c. 12232 – 1917.

X. Konklúzió

Az árdrágító visszaélések kriminalizálásával a jogalkotó a közellátást kívánta védelemben részesíteni, de mindezt úgy akarta elérni, hogy a tisztességes kereskedelmet ne akadályozza, aminek következtében olyan büntethetőséget kizáró okok kodifikálására volt szükség, melyek biztosították a szerzett jogok védelmét a hivatásszerű kereskedők számára.

Mivel az egyes tényállási elemek az Áv. hatálybalépését megelőzően ismeretlenek voltak a büntetőjogban, így a bíróságokra hárult az a feladat, hogy ezek jelentéstartamát kidolgozzák. A közszükségleti cikk fogalma tekintetében a Budapesti Királyi Törvényszék gyakorlata elfogadta az elkövetési tárgy – *Halász Zoltán és Isaák Gyula* által képviselt – ki-terjesztő értelmezését. Ez összhangban állt az Áv. történeti és teleologikus értelmezésével is, mivel az országgyűlési anyagok alapján kimutatható, hogy az életszükségleti cikknek közszükségleti cikkel való felcserélése és a törvényi fogalom hiánya mögött az a jogalkotói cél húzódott meg, hogy az elkövetési tárgy körét és ezzel a büntethetőséget is kiszélesítsék.

Az árufelhalmozás vonatkozásában a hivatásszerűség – *Balás és Tarnai* által is preferált – materiális fogalmának alkalmazásával a törvényszék és az ítélőtábla maradéktalanul figyelembe vette a kriminalizációval elérni kívánt célkitűzést. A normaszöveg teleologikus értelmezése kimutatható a feldolgozott ítéletek alapján, hiszen a bíróságok többször állást

foglaltak abban, hogy az Áv. célja nem a rendes kereskedelem háttérbe szorítása, hanem a háborús gazdaságon nyereszkeskedni kívánó magatartások megtorlása. E két kategória szétválasztása volt a kiindulópontja a hivatásszerűség megfelelő értelmezésének. A hatósági engedélyezési rendszer késleltetett kialakítása viszont egy olyan jogalkotói mulasztásnak minősül, amely a törvényszéki gyakorlatban jogalkalmazási problémákhoz vezetett. Az ítélőtábla tévedés címén született felmentő ítéletei ugyan jogilag megalapozott döntéseknek bizonyultak, viszont a hatósági engedély, mint büntethetőséget kizáró ok léte kérdőjeleződött meg ezáltal, hiszen így annak hiányában is mentesülhettek a vádlottak a büntetőjogi felelősség alól.

Az árdrágító közvetítés elkövetési magatartása, a közvetítéssel foglalkozás vonatkozásában a törvényszék kereskedelmi jogi alapokra támaszkodott, azonban 1916 és 1918 között az elsőfokú bíróság gyakorlata nem volt egységes abban a kérdésben, hogy az ingyenes közvetítés kimeríti-e a törvényi tényállás elemeit. Az ítélőtábla több ügyben nemlegesen döntötte el ezt a kérdést, s ez az álláspont összhangban volt a jogalkotó céljával, hiszen az ellenérték nélküli közvetítés alkalmatlan az árdrágulás előidézésére, így a közellátást, mint védett jogi tárgyat sem veszélyeztette.

Az 1916. évi IX. tc. egyszerre jelezte a gazdaságba történő állami beavatkozás előtérbe kerülését és a modern értelemben vett gazdasági bűncselekmények előzményeinek megjelenését. Jelentősége nem kizárólag a jogtörténetben kiemelkedő, de rendelkezéseinek ismerete a jövőbeli büntetőjogalkotás számára is adalékul szolgálhat.

BENEDEK VARGA

The dogmatic analysis of Act IX of 1916 about price gouging in the judicial practice of Royal Regional Court of Budapest (1916-1918)

(Summary)

The topicality of my research is underlined by the fact that the question of recriminalising price-gouging has appeared in the modern Hungarian criminal law literature. In my thesis firstly I identified the political and economic circumstances that led to the creation of Act IX of 1916 and the purpose of the criminalization. This was followed by a dogmatic analysis of the statutory elements for which I did research in the Library of the Hungarian Parliament. After that I sought the answer to the question that the teleological interpretation of the Act can be observed in the practice of Royal Regional Court of Budapest. For primary sources, I reviewed the judgements of the Royal Regional Court of Budapest between 1916-1918, the relevant decisions of the Royal Regional Court of Appeal of Budapest, which are kept in Budapest Archive, as well as I used parliamentary diaries from the Hungarian Parliamentary Collection. As regards to secondary sources, it was necessary to draw on history and economic literature, on the other hand, the dogmatic analysis was not only based on the criminal law literature, but commercial law works.

Based on the relevant Hungarian criminal law literature and parliamentary debates I draw the conclusion that the legislator wanted to protect the price of public necessities, but the lawmaker has also taken into account that the criminalisation could not impede fair trading. After the systematic examination of the archive documents I could make the conclusion that the courts applied teleological interpretation in connection with those statutory elements which were completely unknown in the legal terminology before 1916 (e. g. convenience goods) or they were only used in the field of commercial law (e. g. professional trader). The archival research showed that the delayed establishment of the public authorisation system was a legislative omission which caused serious problems in the judicial practice between 1916 and 1917. Besides the Regional Court did not interpret the criminal conduct of the price gouging brokerage uniformly, but the Regional Court of Appeal resolved the problem with teleological interpretation and ruled that the mediation without consideration was not capable of causing price increase therefore it could not threaten the protected legal object of the crime.

In summary Act IX of 1916 was an important milestone in the history economic criminal law and the sign of the increased state intervention in the economy. Its significance is not only outstanding in the context of legal history, but it can also serve as a reference for modern criminal law discipline.